

A közvetítés szerepe a fiatalkorúakat érintő büntető és polgári ügyekben

BEVEZETŐ GONDOLATOK, PROBLÉMAFELVETÉS

I. A tanulmány tárgya és célja, a téma jelentősége

A közvetítés fogalma a 2002. évi LV. törvény 2. § szerint: A közvetítés e törvény alapján lefolytatott olyan sajátos permegelőző vagy bírósági, illetve hatósági eljárás befejezését elősegítő, egyeztető, konfliktuskezelő, vitarendező eljárás, amelynek célja – összhangban az 1. § (1) bekezdésében foglaltakkal – a vitában érdekelt felek kölcsönös megegyezése alapján a vitában nem érintett, harmadik személy (a továbbiakban: közvetítő) bevonása mellett a felek közötti vita rendezésének megoldását tartalmazó írásbeli megállapodás létrehozása.

A mediáció definíciója Florida állam jogrendszerében a következő: „Mediáció alatt azt az eljárást kell érteni, amelynek során egy semleges harmadik fél segítséget nyújt a feleknek vitájuk rendezésére, anélkül azonban, hogy maga döntené el a vitát. Ez az eljárás teljesen informális és békítő jellegű, célja, hogy segítse a feleket egy kölcsönösen elfogadható egyezség létrehozásában.”¹

Az Egyesült Nemzetek Szervezetének *A gyermekek jogairól szóló*, New Yorkban 1989. november 20-án kelt Egyezményének 1. cikke szerint „Gyermek az a személy, aki tizennyolcadik életévét nem töltötte be, kivéve, ha a reá alkalmazandó jogszabályok értelmében nagykorúságát már korábban eléri.” Ez a meghatározás szembeötlő módon eltér mind a hatályos magyar polgári jogi, mind a büntetőjogi szabályozástól. Tanulmányomban mindig ennek a definíciónak az értelmében fogom használni a „gyermek” kifejezést.

¹ Florida, Mediation in any civil actions § 44.301

Ezt a három idézetet azért választottam és helyeztem el tanulmányom elején, mert egyrészt a közvetítést, másrészt – ezen belül – kifejezetten a fiatalkorúakat érintő mediáció szerepét szeretném részletesebben megvizsgálni mind büntető, mind polgári ügyekben.

Polgári ügyekben nem közvetlenül peres félként, de mégis elsődleges érintettként jelennek meg 12-18 éves életkorú személyek, gyermekek, akiket gyakran a folyamatban lévő peres eljárások keretein belül hallgatnak meg. Maguk is a konfliktus résztvevői, akkor is, ha formálisan nem állnak perben. Ugyanez a korosztály érintett lehet sértettként, tanúként vagy akár terheltként büntetőügyekben is. Az igazságszolgáltatás különösen fontos feladata az, hogy a gyermekek, fiatalkorúak jogait és legfőbb érdekét /"the best interests of the child"/ szem előtt tartva végezze munkáját.

Ennek a feladatnak a teljesítését segítheti a közvetítés vagy idegen szóval: mediáció, amely jogintézmény is, de nem csak az, módszer is, de nem csak az, konfliktus-megelőzés, konfliktuskezelés, békítés, vitarendezés. Nem utolsó sorban szakma, amely változatos szakmai „fegyvertárral” rendelkezik. A mediare latin eredetű szó, jelentése: középen állni, egyeztetni, közvetíteni, békéltetni.

„A mediáció nem csak egy módszer. A mediáció, azt hiszem, szenvedélyes szerelem is. Folyton az eszünkben van, néha azt érezzük, mindenről a mediáció jut eszünkbe. Ha valami igazán jól sikerül vele kapcsolatban, akkor örömmel gondolunk vissza rá. És soha nem lehet megenni. Emberekkel dolgozni izgalmas dolog, főleg olyan helyzetekben nyújtani segítséget, amivel a felek maguk nem boldogultak. Jóleső érzés, amikor a felek a mediáció után kezet nyújtanak, és megköszönik a mediátor munkáját. Amikor azt mondják, köszönjük, hogy itt lehettünk... Akárhányszor dolgozunk mediációval, újra és újra átgondoljuk, hogy jó volt-e, amit csináltunk, vagy jobban is lehetne? Biztos vagyok benne, hogy mindig lehet jobban is, mint ahogy mindig van mit leírni róla, mindig van olyan tapasztalat, amit jó lenne másokkal megosztani, vagy a véleményüket kérni róla.”²

Mik a mediátori szakma alapjai? A jog, a pszichológia, a kommunikáció. Melyek a kompetenciái? A szaktudás, a képesség, az attitűd.

A szakmájában jártas, jól képzett és gyakorlott mediátor által vezetett mediáció eredményeként a gyermekek, fiatalkorúak legfőbb érdeke hatékonyan érvényesülhet az őket érintő ügyekben. Ez könnyen belátható, ha végiggondoljuk, hogy mi a mediáció fő feladata, célja és eredménye.

² Kertész Tibor: Mediáció a gyakorlatban, Bíbor Kiadó, Miskolc, 2010. 258.

Céljai a következők:

1. a bizalomépítés
2. érzelmi készségek fejlesztése
3. szükségletek feltárása
4. célok megfogalmazása /mit?/
5. bővíthető erőforrások megnevezése, mozgósításának módja
6. elérési útvonalak kialakítása /hogyan?/

Eredménye:

A fiatalok nagyobb eséllyel lesz képesek intenzívebb önérvényesítés mellett, magas együttműködési szinten működni.

A kérdés az, hogy melyek a jelenleg hatályos jogszabályok által biztosított kereteket a fiatalok mediációja terén? Vajon a resztoratív igazságszolgáltatás négy alapvető értéke, a kapcsolatépítés (önkéntes találkozás), a jóvátétel, a reintegráció és a befogadás megjelennek-e a magyar mediáció gyakorlatában, ha igen, mennyiben?

A másik kérdés, hogy érdemes lenne-e, ha igen, miként és milyen irányban tágítani a fiatalok mediációját biztosító jogszabályi kereteket?

Tanulmányomban ezekre a kérdésekre szeretnék választ adni.

II. A feldolgozás módszerei

Témámat egyrészt a dokumentum-elemzési, leíró módszer segítségével, másrészt a fővárosi és megyei kormányhivatalok által 2010-2018. években ellátott feladatok részletes statisztikai adatait tartalmazó OSAP adattáblák, valamint a Pártfogó Felügyelői Szakterület tevékenységéről. szóló statisztikai adatok elemzésével kívánom feldolgozni.

Tanulmányomban elemzem a resztoratív igazságszolgáltatás elméletét, viszonyát a retributív igazságszolgáltatáshoz, a resztoratív igazságszolgáltatás alapelveit és alapvető értékeit. Kiindulópontom szerint ugyanis a resztoratív szemléletnek fiatalok érintettek esetében fokozottan érvényesülnie kell a büntető ügyekben, mivel az elkövető és az állam viszonyára fókuszáló retributív megközelítésen túl az elkövető és a sértett közötti konfliktus feloldására is alkalmas.

„A tudomány, a bűnügyi tudományok, a kriminológia fejlődésével egyre szélesebb körben válik láthatóvá, hogy a jelenlegi igazságszolgáltatási rendszer sok tekintetben igazságtalan, minthogy nem mindenütt kapcsolódik össze az áldozatok kártalanításával. Az pedig már ma is

a szakemberek többsége által elfogadott elvnek tekinthető, hogy az igazságszolgáltatás csak akkor igazságos, ha az áldozatoknak is igazságot szolgáltat.”³

A büntetőjogi mediáció bevezetésével elsőként jelent meg a magyar közjogban a resztoratív igazságszolgáltatás szemléletén alapuló jogintézmény, konkrétan a büntetőeljárásban.

I. A FIATALKORÚAK RÉSZVÉTELÉNEK SZABÁLYOZÁSI HÁTTERE POLGÁRI ÉS BÜNTETŐ ÜGYEKBEN

Az ENSZ Gyermekjogi Egyezmény 12. cikke szerint az Egyezményben részes államok az ítélőképessége birtokában lévő gyermek számára biztosítják azt a jogot, hogy minden őt érintő kérdésben szabadon kinyilváníthassa véleményét, amit korára és érettségi fokára figyelemmel, kellően tekintetbe kell venni. Ebből a célból nevezetesen lehetőséget kell adni a gyermeknek arra, hogy bármely olyan bírói vagy közigazgatási eljárásban, amelyben érdekelt, közvetlenül vagy képviselője, illetőleg arra alkalmas szerv útján, a hazai jogszabályokban foglalt eljárási szabályoknak megfelelően meghallgassák. Az Európai Tanács 1996-os Gyermek Jogainak Gyakorlásáról szóló Egyezménye pedig a gyermek eljárásjogi jogosultságai közé sorolja azt, hogy a gyermek releváns tájékoztatást kapjon, álláspontját kifejtthesse, illetve megfelelő tájékoztatást kapjon arról, hogy az általa elmondott vélemény, továbbá az eljárás során meghozott döntések milyen következményekkel járnak. Az Európai Unió Alapjogi Kartájának 24. cikke értelmében a gyermekek véleményüket szabadon kifejezhetik, illetve az őket érintő ügyekben véleményüket életkoruknak és érettségüknek megfelelően figyelembe kell venni. A hatóságok és a magánintézmények gyermekekkel kapcsolatos tevékenységében a gyermek mindenekfelett álló – helyesebben legfőbb – érdekének kell az elsődleges szempontnak lennie. Minden gyermeknek joga van ahhoz, hogy mindkét szülőjével rendszeres, személyes és közvetlen kapcsolatot tartson fenn, kivéve, ha ez az érdekeivel ellentétes.

A Pp. - a hivatkozott egyezményekben foglaltakkal összhangban - rendelkezik a kiskorú gyermek meghallgatásáról. 2012-ben lépett hatályba a gyermekbarát igazságszolgáltatás megvalósulásához kapcsolódó egyes törvények módosításáról szóló 2012. évi LXII. törvény, amely nemzetközi dokumentumokból származó elvárásoknak megfelelően több ponton módosította az 1952-es Pp. szabályait a kiskorú gyermek érdekére figyelemmel. A törvény a polgári és büntető anyagi és eljárásjog területén is több módosítást eszközölt. A 2012. évi

³ Vigh József: A kárhelyreállító (restoratív) igazságszolgáltatás. In: Magyar Jog, 1998/6. 328.

LXII. törvény hatálybalépésével a polgári eljárásjog szabályai körében többek között változtak a zárt tárgyalás elrendelésének feltételei, valamint az illetékességi szabályok is. Új elemként kerültek be az 1952-es Pp.-be a kiskorú fél és tanú meghallgatásának, illetve kihallgatásának szabályai, továbbá kiegészültek a kiskorú érdekeltkénti meghallgatásának rendelkezései is. Az 1952-es Pp. ugyanis a kiskorú érdekeltkénti meghallgatására vonatkozó alapvető rendelkezéseket - a 2012. évi törvénymódosítást megelőzően - elég szűkszavúan rögzítette a házassági perekre vonatkozó szabályok között. A gyermekbarát igazságszolgáltatáshoz kapcsolódó törvény - a jogalkalmazói jelzésekre is figyelemmel - azon túl, hogy a kiskorú érdekeltkénti meghallgatására irányadó előírásokat kiegészítette, az 1952-es Pp. szabályain belül a különös részből (a házassági perekre irányadó szabályok köréből) áthelyezte azokat az általános rendelkezések körébe, a törvény felekre és más perbeli személyekre vonatkozó normái közé (1952-es Pp. 65/A-65/B. §). A módosítás többek között azt is rendezte, hogy milyen módon kell a kiskorút idézni, illetve meghallgatni. A törvénymódosítás már ekkor - a hatályos törvényhez hasonlóan - különbséget tett a tizenégy év alatti kiskorú és a tizenegyedik életévét betöltött kiskorú idézésére irányadó szabályok között azáltal, hogy előírta, hogy a tizenegyedik életévét be nem töltött kiskorú gyermeket a törvényes képviselője útján kell idézni azzal, hogy a kiskorú megjelenéséről gondoskodjon. A tizenegyedik életévét betöltött kiskorú viszont már közvetlenül idézhető, de idézéséről akkor is külön értesíti a bíróság a törvényes képviselőt, ha őt is idézte a tárgyalásra.

Törvényi szintre került az is, hogy a kiskorú meghallgatásának megfelelő légkörben, a gyermek számára érthető módon kell megtörténnie. A kiskorú meghallgatásánál fontos a gyermekkor értelmi és érzelmi sajátosságaira megfelelően felkészült szakemberek részvétele, és a megfelelő kérdezési technikák alkalmazása. A kiskorú gyermeket korára és érettségére figyelemmel, megfelelő tájékoztatással kell ellátni, és a jogkövető magatartás tudatosítása érdekében fel kell hívni a figyelmét arra, hogy a valóságnak megfelelő előadásokat kell tennie. A kiskorú gyermeknek az érdekeltkénti meghallgatás során jogában áll a nyilatkozattételt, illetve az egyes kérdésekre a válaszadást megtagadni, azt indokolnia nem kell.

Az 1952-es Pp. azt is szabályozta, hogy a meghallgatás során a felek nem intézhetnek közvetlenül kérdést a kiskorúhoz, pontosan annak érdekében, hogy ne befolyásolhassák. Amennyiben ügygondnokot rendel a bíróság a kiskorú számára, a bíróság engedélyezheti, hogy az ügygondnok közvetlenül is tegyen fel kérdést, hiszen pontosan a kiskorú érdekeinek védelmében kerül sor a kirendelésére. A kiskorút az elnök hallgatja meg. A meghallgatás

során azokat a kérdéseket, amelyek a gyermeket a független véleménynyilvánításban befolyásolnák vagy érzelmileg megterhelnék, az elnök – mérlegelést követően - mellőzi.

Az 1952-es Pp.-be beiktatott 65/B. § rögzítette a jegyzőkönyvezésre vonatkozó speciális rendelkezéseket is. Ezáltal törvénybe került, hogy a kiskorú meghallgatásáról készült jegyzőkönyvet fel kell olvasni a meghallgatás végén, illetve a hangfelvételt a kiskorú jelenlétében kell rögzíteni annak érdekében, hogy a kiskorú gyermek a vallomását kiigazíthassa, vagy kiegészíthesse. A jegyzőkönyv az elnök engedélyével az ügygondnok – mint gyermek érdekében eljáró személy -, valamint a felek észrevételei alapján is kiegészíthető, módosítható. Ha a felek a meghallgatáson nem vettek részt, a jegyzőkönyvet ismertetni kell.

Az 1952-es Pp. gyermek idézésére, illetve meghallgatására irányadó rendelkezései tulajdonképpen változatlan tartalommal kerültek át a 2018. január 1-jén hatályba lépett Pp.-be, a szülői felügyelettel kapcsolatos perek szabályai közé.

A 2013. július 1. napja előtt hatályos 1978-as Btk. alapján az számított fiataalkorúnak, aki a bűncselekmény elkövetésekor a tizennegyedik életévét betöltötte, de a tizennyolcadikat nem. A büntethetőség alsó korhatára pedig egységesen a betöltött tizennegyedik életév volt.

A 2013. július 1. napjától hatályos Btk. 105. § (1) bekezdése alapján az a fiataalkorú, aki a bűncselekmény elkövetésekor a tizenkettedik életévét betöltötte, de a tizennyolcadikat nem.

A gyermekkor a Btk. 15. § a) pontja alapján büntethetőségi akadály. A Btk. 16. §-a alapján a büntethetőség alsó korhatára fő szabály szerint a betöltött tizennegyedik életév, kivételt az emberölés [Btk. 160. § (1)–(2) bekezdés], az erős felindulásban elkövetett emberölés (Btk. 161. §), a testi sértés [Btk. 164. § (8) bekezdés], a terrorcselekmény [Btk. 314. § (1)–(4) bekezdés], a rablás [Btk. 365. § (1)–(4) bekezdés] és a kifosztás [Btk. 366. § (2)–(3) bekezdés] bűncselekmények képeznek, amelyeknél az elkövető akkor is büntethető, ha betöltötte a tizenkettedik életévét és rendelkezett a bűncselekmény következményeinek felismeréséhez szükséges belátással.

Az 1959-es Ptk. hatálybalépésekor a korlátozott cselekvőképesség alsó korhatárát még a tizenkettedik életévben jelölte meg. A korlátozott cselekvőképesség alsó korhatárát az 1977-es Novella emelte fel tizennégy évre. A korlátozott cselekvőképesség korhatára így összhangba került a büntetőjoggal, amely a tizennegyedik életév be nem töltését büntethetőséget kizáró okként szabályozza. A Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvény (a továbbiakban: Btk.) és a Ptk. azonban csak részben vannak e tekintetben, összhangban. Míg ugyanis a Ptk. fenntartotta a korlátozottan cselekvőképesség korhataraként

a tizennégy évet, addig az új Btk. Az előző bekezdésben felsorolt bűncselekmények esetén leszállította tizenkét évre a büntethetőség korhatárát. Az életkor számításának szabályai is eltérőek a Ptk. és a Btk. esetén. Míg a Ptk. 8:3. § (4) bekezdése szerint a tizennegyedik életév betöltésének a születésnap nulladik órája számít, attól függetlenül, hogy valójában melyik órában született az érintett személy, a büntetőjogban a tizennegyedik születésnapot követő nap nulladik órájától büntethető az elkövető.

Korlátozottan cselekvőképesnek minősülnek így életkor alapján a tizennegyedik életévüket betöltött kiskorúak, azaz a tizennégy és tizennyolc év közöttiek, ha nem minősülnek cselekvőképteleneknek, azaz a bíróság nem helyezte őket cselekvőképességet teljesen korlátozó gondnokság alá (2:18. §).

E fejezetben kell még szót ejteni a gyermekvédelmi jelzőrendszerről, hiszen ezt maga a 2017. évi XC. törvény – a büntetőeljárásról (Be.) is megteszi. A 679. §-a szerint a bíróság, az ügyészség és a nyomozó hatóság az eljárás során folyamatosan köteles vizsgálni, hogy felmerül-e a fiatalokkal kapcsolatban olyan körülmény, amely megalapozza a gyermekek védelméről és a gyámügyi igazgatásról szóló törvényben meghatározott jelzési kötelezettséget vagy hatósági eljárás kezdeményezésének a kötelezettségét.

A gyermekvédelmi jelzőrendszeri intézményt a gyermekek védelméről és a gyámügyi igazgatásról szóló 1997. évi XXXI. törvény hozta létre. A törvény 6. § (2) bekezdése szerint „a gyermeknek joga van ahhoz, hogy segítséget kapjon a saját családjában történő nevelkedéséhez, személyiségének kibontakoztatásához, a fejlődését veszélyeztető helyzet elhárításához, a társadalomba való beilleszkedéséhez, valamint önálló életvitelének megteremtéséhez.” Az állam elsőbbséget ad a családban történő nevelkedésnek, csak végső eszközként teszi lehetővé a családból való kiemelését, ebben az esetben is kiemelt feladatként határozza meg a családba történő visszagondozást. Másrészt a törvény 6. § (5a) bekezdése úgy rendelkezik, hogy „a gyermeknek joga van ahhoz, hogy a védelme érdekében eljáró szakemberek – különösen a gyermek bántalmazásának felismerése és megszüntetése érdekében - egységes elvek és módszertan alkalmazásával járjanak el.” Tekintettel arra, hogy a gyermekvédelmi jelzőrendszer szereplőit tartalmazó alábbi felsorolás nevesíti a rendőrséget, ügyészséget, bíróságot és a pártfogó felügyelői szolgálatot is, így ezen szervezetek szakemberei nem hagyhatják figyelmen kívül a büntető és polgári ügyekben érintettként eléjük kerülő gyermekek védelme érdekében a fenti törvény által rájuk rótt kötelezettségeiket. A gyermekvédelmi jelzőrendszer szereplői:

- az egészségügyi ellátórendszer (védőnői szolgálat, a házi orvos, a házi gyermekorvos)

- személyes gondoskodást nyújtó szolgáltatók (családsegítő szolgálat, a családsegítő központ);
- a közoktatási intézmények (nevelési-oktatási intézmény, a nevelési tanácsadó);
- a rendőrség;
- az ügyészség;
- a bíróság;
- a pártfogó felügyelői szolgálat;
- az áldozatsegítés és a kárenyhítés feladatait ellátó szervezetek;
- a menekülteket befogadó állomás, a menekültek átmeneti szállása;
- javítóintézet, gyermekjogi képviselő;
- fővárosi és megyei kormányhivatal;
- az állam fenntartói feladatainak ellátására kijelölt szerv;
- munkaügyi hatóság;
- egyesületek, alapítványok, társadalmi szervezetek; egyházak;
- állampolgárok.

I.1. Fiatalok érintettek polgári ügyekben

A 2013. évi V. törvény a Polgári Törvénykönyvről (továbbiakban: Ptk.) 2:10. § (1) bekezdés szerint kiskorú az, aki a tizennyolcadik életévét nem töltötte be. A kiskorú a házasságkötéssel nagykorúvá válik.

A Ptk. 2:11. § szerint korlátozottan cselekvőképes az a kiskorú, aki a tizennegyedik életévét betöltötte és nem cselekvőképtelen.

A Ptk. 2:13. § szerint cselekvőképtelen az a kiskorú, aki a tizennegyedik életévét nem töltötte be.

A Ptk. kiskorúság miatt cselekvőképtelenségre és korlátozott cselekvőképességre vonatkozó szabályokat tartalmaz. A kiskorúság miatt cselekvőképességükben érintettekre vonatkozó rendelkezések alapvetően nem módosultak az 1959. évi IV. törvényhez (továbbiakban: rPtk.) képest. A kiskorúakra vonatkozó szabályozás az alábbiak szerint foglalható össze.

Kiskorú tehát az, aki tizennyolcadik életévét még nem töltötte be, kivéve, ha házasságot kötött. Az rPtk. megoldásával egyezően szabályozza a törvény a házasságkötés nagykorúságot eredményező hatását is. A korlátozottan cselekvőképes kiskorú személy általában csak

törvényes képviselőjének előzetes beleegyezésével vagy utólagos jóváhagyásával tehet érvényes jognyilatkozatot, önállóan meghatározott szűk körben járhat el. A korlátozottan cselekvőképes kiskorú azon jognyilatkozatainak köre, amelyeket önállóan is megtehet, szintén megegyezik az rPtk.-ban foglaltakkal. A legtöbb jognyilatkozatot a korlátozottan cselekvőképes kiskorú nevében a törvényes képviselője maga is megteheti. E szabály alól változatlanul azok a jognyilatkozatok képeznek kivételt, amelyeknél a jogszabály a korlátozottan cselekvőképes kiskorú saját nyilatkozatát kívánja meg (például házasságkötés, végrendekezés - közvégrendelet formájában).

Életkora miatt cselekvőképtelen az a kiskorú, aki tizennegyedik életévét nem töltötte be. Ezt a korhatárt be nem töltött kiskorú a magyar jog szerint nem köthet szerződést és nem tehet jognyilatkozatot. A tizennegyedik életévét be nem töltött gyermek cselekvőképtelenségének kimondását az életkori sajátosságokból eredő belátási képesség éretlensége indokolja. A cselekvőképtelen kiskorú jognyilatkozata semmis, nevében a törvényes képviselő jár el. Ugyanakkor a forgalom biztonsága érdekében nem lehet semmisnek tekinteni azokat a csekély jelentőségű szerződéseket, amelyeket a kiskorú megkötött, és amelyeket már teljesítettek is, ha a szerződés a mindennapi életben tömegesen fordul elő, és különösebb megfontolást nem igényel. E négy törvényi feltétel együttes megléte szükséges ahhoz, hogy a cselekvőképtelen személy önálló jognyilatkozata érvényesnek minősüljön.

A törvény az rPtk.-val egyezően biztosítani kívánja, hogy a cselekvőképtelen és a korlátozottan cselekvőképes kiskorú – olyan mértékben, amennyire ezt belátási képessége, ítélőképessége lehetővé teszi – részt vehessen a személyét és vagyonát érintő kérdések meghozatalában. Ez összhangban áll a Gyermekek jogairól szóló New York-i Egyezmény (kihirdette az 1991. évi LXIV. törvény) 12. cikkében foglaltakkal, amely szerint a részes államoknak biztosítaniuk kell, hogy az ítélőképessége birtokában lévő gyermek az őt érintő ügyekben szabadon kinyilváníthassa álláspontját, és véleményét – figyelemmel korára és érettségi fokára - tekintetbe kell venni. Ennek megfelelően a törvényes képviselőnek a kiskorút érintő jognyilatkozatok megtétele során figyelembe kell vennie a kiskorú véleményét a korlátozottan cselekvőképes és a cselekvőképtelen kiskorú esetében is akkor, ha ítélőképessége birtokában van, vagyis képes arra, hogy a jogügylet lényegét, következményeit átlássa, véleményt formáljon, és véleményét kifejezésre juttassa.

A Ptk. kategóriája szerint kiskorúnak nevezett személyek köre egybeesik a tanulmányomban gyermekkorúnak nevezett érintettekkel. Mivel egyik fő kiindulópontom az volt, hogy ezen gyermekkorú személyek legfőbb érdekének érvényesülését kell szem előtt tartani az őket

érintő ügyekben, ezért a jogszabályi keretek ismerete mellett elengedhetetlen látni azt, hogy a polgári ügyek többségének alapja és mozgatórugója valamely konfliktus, mégpedig személyközi konfliktus. Pszichológiai értelemben a konfliktus a kapcsolattartás egyik eszköze, néha már csak az egyetlen. A személyközi konfliktusok kezelhetők és kezelendők is a jog, a pszichológia és persze a mediáció eszközeivel, de ezekből adódnak össze a nagy társadalmi törésvonalak. Ezeknek a konfliktusoknak a gyermekkorú érintettek leginkább a passzív elszenvedői. Legfőbb érdekük, hogy ezekből a konfliktusokból a lehető legminimálisabb erkölcsi, mentális és anyagi veszteséggel kerüljenek ki.

Itt szeretném megemlíteni, átvezetésként is a következő alfejezet témájához, hogy éppen a személyközi konfliktusok minimalizálásának igénye teremtette meg egyes nyugati társadalmakban az ún. safe-place zónákat. Ezek leginkább az Amerikai Egyesült Államokban jöttek létre eddig, és bár a demokrácia győzelmeként aposztrofálják ezeket sokan, de felmerül a kérdés, hogy ha ezek egyre jobban elterjednek a jövőben, vajon mi lesz a társadalom összetartó értéke? Ez a személyközi konfliktusoknak nem is a megoldására, hanem a megelőzésére szolgáló szélsőséges kísérlet kizárja az enyémtől eltérő véleményeket, mert azok engem sértenek. Talán egy ideig kedvező megoldás lehet ez a gyermekkorú érintettek számára is, azonban ha ez a biztonságos „buborék” egyszer kipukkan, akkor talán már felnőttként eszköztelenül fognak részt venni egy egyébként akár könnyen megoldható konfliktusban is.

„Erikson német származású pszichológus a szociális fejlődélmélet megalkotója szerint az ember fejlődése szakaszokban történik, és minden egyes fejlődési szakasznak megvan a maga alapellentmondása, konfliktusa. A személyiség egészséges fejlődés esetén mindegyik konfliktusból úgy kerül ki, hogy belső egysége, ítélőképessége megerősödik. A *jól megoldott konfliktus* eredményeként kialakul a bizalom, az autonómia, a kezdeményezőkészség és a kompetencia, amely a további konfliktusok, krízisek megoldásában alapvető belső erőként működik. Így bizvást állíthatjuk, hogy a konfliktusok megoldása során érik, alakul, fejlődik az ember. A konfliktusok energiákat mozgósítanak, új lehetőségeket tárnak fel, serkentik a gondolkodást, fokozhatják a kreativitást. A kulcsszó azonban a konfliktus megoldása. A rosszul megoldott konfliktus akadályozza a fejlődést, nehezíti a személyiség fejlődését, rombolja, ellenségessé teszi az emberi kapcsolatokat. Bár Erikson a személyiségről ír, az

emberek közötti kapcsolatokra ugyanúgy igazak megállapításai. A jól megoldott konfliktusok erősítik, gazdagítják a kapcsolatot, növelik a bizalmat és az összetartozás érzését.”⁴

I.1.1. Fiatalok érintettek családjogi ügyekben

A magyar családjogi szabályozás nem határozza meg, hogy hány éves kortól tekinthető ítélelőképesnek a gyermek. A jogszabályok közül a Gyer. 2. § a) pontja a rendelet alkalmazásában annyit definiál, hogy „az ítélelőképesége birtokában lévő gyermek: az a kiskorú, aki életkorának és értelmi, érzelmi fejlettségének megfelelően képes - meghallgatása során - az őt érintő tények és döntések lényegi tartalmát megérteni, várható következményeit belátni”. A Legfelsőbb Bíróság gyermek elhelyezésével kapcsolatos szempontokról szóló 17. számú Irányelvében hasonló megállapításra jutott: „A gyermek akkor tekinthető ítélelőképesége birtokában lévőnek, ha koránál és helyzeténél fogva képes önállóan és befolyásmentesen kialakítani a véleményét.” A jogszabályok és a bírói gyakorlat alapján is tehát ez egyértelműen egy szubjektív kategória. A bíróságnak kell eldöntenie, hogy a gyermek ítélelőképesége birtokában van-e, befolyástól mentes vélemény várható-e tőle. Erről a jogalkalmazó akár a gyermek kora, illetve a szülők nyilatkozata alapján is tájékozódhat, illetve ha szükséges pszichológus szakértő döntheti, el ezt a kérdést. Ugyanakkor a Kúria EBH2011. 2318. számú polgári elvi határozatában úgy foglalt állást, hogy nem szakkérdés a gyermek ítélelőképeségének megállapítása. Ebben a bíróság szakértő kirendelése nélkül is állást foglalhat.

A fentiek alapján tehát egyértelmű, hogy az ítélelőképeség meglétének bírói meghatározására nincs egységes standard, ennek megítélése minden esetben a körülmények alapos mérlegelésén alapul, amelyek közül a gyermek kora lényeges, de nem egyedüli döntő tényező. A gyermek véleményének figyelembevétele során a következő kérdés a gyermek meghallgatását követően, hogy hogyan értékelje a bíró a gyermek által elmondottakat. A gyermek véleményén kívül a bírónak a szülői felügyeletről szóló döntése során természetesen számos olyan egyéb körülményt is figyelembe kell vennie, mint például a gyermek hosszú távú érdeke, a szülők nevelésre való alkalmassága, a testvérek elhelyezése stb. De a gyermek véleményét a bírónak minden körülmények között tiszteletben kell tartania és arra lehetőség

⁴ Mediáció Közvetítői eljárások, Szerkesztő: Sáriné Simkó Ágnes, HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft., 2012. 162. o.

szerint nagy hangsúlyt kell fektetnie azzal, hogy a bizonyítékokat a szülői felügyelettel kapcsolatos perekben is a maguk összességében kell értékelni. A gyermek nyilatkozatának értékelésénél nem kerülhető el az sem, hogy a bíró megpróbálja kideríteni többek között azt, hogy mennyiben állt valamelyik szülő befolyása alatt. Erre többek között következtetni lehet a gyermek által elmondottak megfogalmazásából, az általa használt szavakból is. Azon túl, hogy a Ptk. 4:171. § (4) bekezdése úgy rendelkezik, hogy a tizennegyedik életévét betöltött gyermek szülői felügyeletére döntés csak egyetértésével hozható, a Legfelsőbb Bíróság is számos döntésében hangsúlyozta a tizennegyedik életévét betöltött kiskorú véleményének ügydöntő jelentőségét. Döntő súllyal értékelendő a tizennegyedik életévét betöltött gyermek véleménye akkor is, ha szülője évekkal korábban jogellenesen vette magához. (BH2009. 245.).

Bár a családjogi ügyek zöme még mindig Magyarországon lakó felek között folyik, egyre gyakoribb azonban, hogy a gyermek felügyeleti joga miatt egymással konfliktusban lévő szülők nem ugyanabban az országban élnek az Európai Unión belül, ezért szeretnék kitérni a gyermekkorú érintettekre leginkább a jogellenes gyermekelvitelre vonatkozó uniós és egyéb nemzetközi szabályok rövid összefoglalására is.

Az Európa Tanács 2019/1111 rendelete (ún. „új Brüsszel II”) 21. cikke szól a gyermek véleménynyilvánításhoz való jogáról a következők szerint:

(1) A tagállamok bíróságainak az e fejezet 2. szakasza szerinti joghatóságuk gyakorlásakor a nemzeti joggal és eljárásokkal összhangban biztosítaniuk kell, hogy az ítélőképesége birtokában lévő gyermek valódi és tényleges lehetőséget kapjon arra, hogy az eljárás alatt akár közvetlenül, akár képviselőn vagy megfelelő szerven keresztül szabadon kifejezhesse véleményét.

(2) Amennyiben a bíróság a nemzeti joggal és eljárásokkal összhangban lehetőséget biztosít a gyermeknek az e cikk szerinti véleménynyilvánításra, a gyermek korára és érettségi fokára figyelemmel kellően tekintetbe kell vennie a gyermek véleményét.⁵

A rendeletet a 105. cikk (2) bekezdés szerint 2022. augusztus 1-től kell alkalmazni, a 92., a 93. és a 103. cikk kivételével, amelyeket 2019. július 22-től kell alkalmazni.

A Tanács 2201/2003/ek rendelete, az ún. Brüsszel II., amelyben a közvetítés lehetősége egy helyen – 55. cikkben - jelenik meg, mégpedig a központi hatóságok köztisztviselői közötti

⁵ 2.7.2019 HU Az Európai Unió Hivatalos Lapja, L 178/1

körben. Ez Magyarországon az Igazságügyi Minisztérium Nemzetközi Magánjogi Főosztályát jelenti.

A 2005. évi CXL. Törvény a szülői felelősséggel és a gyermekek védelmét szolgáló intézkedésekkel kapcsolatos együttműködésről, valamint az ilyen ügyekre irányadó joghatóságról, alkalmazandó jogról, elismerésről és végrehajtásról szóló, Hágában, 1996. október 19-én kelt Egyezmény kihirdetéséről nem uniós jogszabály, de azzal párhuzamos. A Hágai Nemzetközi Magánjogi Értekezlet keretében számos, a gyermekek védelmét szolgáló egyezmény került megalkotásra, de ezen egyezmények között kiemelkedő helyet foglal el a gyermekek védelmét szolgáló intézkedésekkel kapcsolatos együttműködésről, valamint az ilyen ügyekre irányadó joghatóságról, alkalmazandó jogról, elismerésről és végrehajtásról szóló, 1996. október 19-én kelt Egyezmény (a továbbiakban: Egyezmény), amely komplex módon szabályozza a szülői felelősséggel és a gyermekvédelmi intézkedésekkel kapcsolatos ügyekben a joghatósági, az alkalmazandó jogra vonatkozó kérdéseket és a határozatok elismerésének és végrehajtásának feltételeit, és biztosítja a határokon átnyúló ügyekben, az Egyezményben részes Államok gyermekvédelmi hatóságai közötti együttműködést.

Az Egyezmény a „gyermek feletti” szülői felügyeleti jogok helyett, a gyermekkel szembeni kötelezettségekre helyezi a hangsúlyt, kifejezésre juttatva azt is, hogy a szülő-gyermek közötti kapcsolat nem valamiféle alá-fölérendeltségi viszonyt jelent. Az Egyezményben meghatározott „szülői felelősség” a gyermek személyével és vagyonával kapcsolatos jogok és kötelezettségek összességét jelenti. Ezen fogalom magában foglalja a szülői felügyeletet (különös tekintettel a gyermek gondozására, nevelésére, tartózkodási helyének meghatározására), a gyermekkel való kapcsolattartást (ideértve a gyermek meghatározott időre való elvitelét szokásos tartózkodási helyéről), de kiterjed a gyámságra, a gyermek nevelőszülőknél vagy gyermekotthonban való elhelyezésére és a gyermek személyének és vagyonának védelmével kapcsolatos minden intézkedésre is [1. cikk (2) bek.].

Az Egyezmény a gyermek 18. életéve betöltéséig alkalmazható (2. cikk). Nem alkalmazható azonban a gyermek származása megállapítására, az örökbefogadásra, a gyermek névviselésére, tartására, az oktatással és egészségüggyel kapcsolatos intézkedésekre, a gyermekek által elkövetett bűncselekmények miatt alkalmazott intézkedésekre, valamint a menedékjogi és bevándorlási ügyekben hozott határozatokra stb. A felsorolásban szereplő kérdéseknek az Egyezmény hatálya alóli kizárására egyrészt azért került sor, mert egyes kérdéseket (tartás, örökbefogadás) más, széles körben alkalmazott nemzetközi szerződések szabályoznak, más területeken (pl. menedékjog, büntetőjogi intézkedések) viszont olyan

kérdéseket érintenek, amelyek szabályozása nem feladata a családjogi tárgyú nemzetközi egyezménynek. Az ügyek további csoportja (névviselés, nagykorúvá válás, származás megállapítása) tárgyában való eljárás pedig elsősorban nem gyermekvédelmi jellegű feladatot jelent. Az Egyezmény hatálya alól kizárt ügyek felsorolása teljes körű – a felsorolásban nem szereplő, a gyermek védelmét szolgáló valamennyi intézkedés az Egyezmény hatálya alá tartozik.

Az 1986. évi 14. törvényerejű rendelet a Gyermek Jogellenes Külföldre Vitelének Polgári Jogi Vonatkozásairól szóló, Hágában az 1980. évi október 25. napján kelt szerződés kihirdetéséről.

A tvr. 1. Cikk szerint az Egyezmény célja:

- a) biztosítani a bármelyik Szerződő Államba jogellenesen elvitt vagy ott elrejtett gyermekek azonnali visszajuttatását;
- b) valamint azt, hogy a gyermekek feletti felügyelet, illetve a láthatás gyakorlására szolgáló – az egyik Szerződő Állam jogrendszeréből folyó – jogot a többi Szerződő Államban ténylegesen tiszteletben tartsák.

Azonnali visszavitelt tesz lehetővé reparációs alapon, attól függően, hogy hol volt az utolsó lakóhelye a gyermeknek, amiben a két szülő megegyezett egymással. Természetesen itt sem a gyermek dönt, de ha kifejezetten tiltakozik, akkor figyelembe kell venni a véleményét, szakértővel megvizsgálva azt, hogy mi a tiltakozás indoka..

I.1.2. Fiatalkorú érintettek egyéb polgári ügyekben

Szinte bármilyen tárgyú polgári peres vagy nem peres eljárásnak alanya lehet kiskorú személy. Természetesen ezekben az eljárásokban törvényes képviselő jár el a fiatalkorúak nevében, de az ügy tárgyától és jellegétől függően gyakran felmerülhet a fiatalkorú meghallgatásának az igénye is, kérdés, hogy ezt közvetlen vagy közvetett formában célszerű-e megtenni.

Ha a kiskorú gyermek, mint érdekelt közvetlen meghallgatásáról születik döntés, speciális tartalmú idézést kap. A kiskorú gyermeknek az érdekeltekénti meghallgatás során jogában áll a nyilatkozattételt, illetve az egyes kérdésekre a válaszadást megtagadni.

A gyermek közvetlen meghallgatásának eredményessége nagyon függ a bíró személyétől, viselkedésétől, empátikus hozzáállásától. A megfelelő, gyermek számára is feszültségmentes, bizalmi légkör sokszor a bíró kedves hangnemével, talárjának levételével teremthető meg.

Természetesen lényeges a meghallgatás helyszínének megfelelő kiválasztása is. Ehhez óriási előrelépést jelent az utóbbi években országszerte elterjedt, a gyermekközpontú igazságszolgáltatás eredményeként létrejött gyermekmeghallgató szobák kialakítása és azok használata. Ez a tárgyalóteremtől eltérően, mindenképp megfelelő, a kapcsolatteremtésre alkalmasabb környezetet biztosít a gyermek bizalmának elnyeréséhez. A gyermekkel való megfelelő kommunikáció kialakításához lényeges, hogy a bíró a kettőjük között fennálló hierarchikus viszony helyett partnerként tekintsen a gyermekre.

Általánosságban a gyermek meghallgatását olyan módon kell lefolytatni, amely figyelembe veszi a gyermek életkorát és érettségi szintjét. A fiatalabb gyermekek álláspontjának megismeréséhez a bíró részéről adott esetben más kommunikáció szükséges, mint serdülők esetén. De minden esetben közvetlenül, őszinte érdeklődéssel szükséges a gyermek felé fordulni. Amennyiben a meghallgatást a bíró helyesen – és megfelelő diszkrécióval - végzi, az lehetővé teheti a gyermek számára, hogy kifejezze saját kívánságait, és felmentse őt a szüleivel kapcsolatban érzett felelősségérzet vagy büntudat alól. A gyermeket célszerű ugyanakkor tájékoztatni a meghallgatás során arról is, hogy véleményét a bíróság figyelembe veszi, de nem kizárólag az alapján, illetve annak megfelelően dönt.

Ha a bíróság a gyermek közvetett meghallgatásáról határoz, úgy igazságügyi pszichológus szakértőt vagy pszichológus végzettséggel és megfelelő szakértelemmel rendelkező eseti szakértőt rendel ki. A bíróságnak a szakértő kirendeléséről szóló végzésben többek között meg kell jelölnie azokat a kérdéseket, amelyekre a szakértőnek választ kell adnia.

Bár az Országos Igazságügyi Orvostani Intézet 2015. szeptember 15-ével megszűnt, az igazságügyi pszichológus szakértők működési köréről és tevékenységéről szóló 20. számú módszertani levele szerint – amelyet szakmai tapasztalataim alapján a gyakorlat mind máig alkalmaz, különös tekintettel arra, hogy a klinikai és mentálhigiéniai felnőtt- és gyermek szakpszichológia szakterületre vonatkozó módszertani útmutató a Magyar Igazságügyi Szakértői Kamara részéről nem került kiadásra – a bíróságok a gyermekek és a szülők közvetett meghallgatása kapcsán általában az alábbi nyolc kérdést teszik fel:

- „Alkalmas(ak)-e, alkalmatlan(ok)-e valamelyik vagy mind két szülő(k) a gyermek(ek) nevelésére?
- Melyik szülő alkalmasabb pszichológiai szempontból a gyermek nevelésére?
- Befolyásolják-e a szülők meg nem engedett eszközökkel a gyermeket egymás ellen?
- Melyik szülőhöz kötődik a gyermek erősebb érzelmmel?

- Milyen a testvérek kapcsolata egymáshoz? (Esetleg: szétválasztásuk pszichológiai szempontokból lehetséges-e, indokolt-e?)
- Milyen a gyermekek fejlettségi szintje?
- Esetleg, élettárs jelenlétekor, az élettárshoz fűződő érzelmi viszony milyen?
- Az esetleges magatartásproblémák milyen okokra vezethetők vissza?”

Azt, hogy a kérdések megválaszolására a szakértők milyen vizsgálati módszereket alkalmaznak, a módszertani útmutató segítségével maguk határozzák meg. A hivatkozott 20. számú módszertani levél arra is utal, hogy „a pszichológus-szakértőnek véleménye elkészítésekor világosan kell értenie, hogy a gyermekelhelyezésben ugyan a szülők vannak fel- és alperesi helyzetben és a per tárgya a nevelési jog megszerzése, a per tárgyát mégis mindenekelőtt a gyermek érdeke határozza meg. A gyermek érdeke az alapmotívum, amely a vizsgálati adatok integrálását vezérli. A pszichológia aspektusából valójában a gyermek birtokolja azt a jogot, hogy egyik szülőjével élhessen, annak nevelési gyakorlatában nőjön fel. A gyermek érdeke kölcsönös viszonyban áll a szülői alkalmassággal, így az nem automatikusan, hanem mérlegeléssel véleményezhető. A gyermek érdeke a bírósági végzéssel nyer tartalmat, de ennek optimumát a pszichológus szakértői vélemény határozza meg.”

I.2. Fiatalkorú érintettek büntető ügyekben

A későbbi alfejezetekben részletesen fogom taglalni, hogy sértettként és terheltként a fiatalkorúak miként jelenhetnek meg a büntetőügyi mediációban. Ezt megelőzően általánosságban szeretnék áttekintést nyújtani arról, hogy a fiatalkorúak milyen módon válhatnak érintettjeivé büntető ügyeknek.

Előfordulhat, hogy a büntető ügyekben érintett gyermekek eredetileg nem voltak gyanúsítottak vagy vádlottak, de a rendőrség vagy más bűnüldöző hatóság általi kihallgatás során gyanúsítottá vagy vádlottá válnak. Még ha a gyermekek elkövetői is egyes bűncselekményeknek, akkor is elmondható, hogy ezzel együtt maguk is áldozatok. Éppen ezért a fiatalkorú bűnelkövetése nem mutatható be csak az elkövetett bűncselekmény leírásával, hiszen legalább ilyen fontos az elkövető személyes adottságainak, a bűncselekményt kiváltó motívumoknak és az azt lehetővé tevő körülményeknek a vizsgálata. A Children irányelv⁶ 7. cikke a védelem, az oktatás, a képzés és a társadalmi integráció

⁶ AZ EURÓPAI PARLAMENT ÉS A TANÁCS 2016. május 11-i (EU) 2016/800 IRÁNYELVE

tekintetében fennálló sajátos szükségletek feltárása érdekében kifejezetten rögzíti a fiatalkorú egyéni értékeléshez való jogát, amelynek során különös figyelemmel kell lenni a gyermek személyiségére és érettségére, a gyermek gazdasági, társadalmi és családi hátterére, köztük az életkörülményeire és bármilyen, a gyermek fejlődését veszélyeztető körülményre.

A megalapozott döntéshozatal érdekében az egyéni értékelést a fiatalkorú gyanúsítottként történő kihallgatását követően a lehető legkorábbi időpontban kell elvégezni, majd annak eredményéhez képest célszerű felülvizsgálni a korábban meghozott döntések megfelelőségét.

Sajnálatos módon a gyermekkorban átélt bántalmazás, bár nem feltétlenül már gyermekkorban, de valamikor a későbbiek során önmagában is hasonló magatartást alakíthat ki a bántalmazottban, ami akár bűncselekmények elkövetésében is megnyilvánulhat. Szakmai körökben közismert, hogy a gyerekeket bántalmazó szülők 90%-át gyerekként bántalmazták. Elhatározásuk, hogy ők soha nem tesznek ilyet, addig működik, amíg valami stresszhelyzet ki nem billenti őket az egyensúlyukból.

I.2.1. Fiatalkorú érintettek büntető ügyekben sértettként, tanúként

Akár terheltként, akár sértettként, tanúként jelenik meg a fiatalkorú a büntetőeljárásban, ennek leggyakoribb terei a meghallgató szobák, tárgyalótermek. A klasszikus büntetőeljárás a tette és a tettesre koncentrál. A jogfejlődés során az Európai Unióban és Magyarországon is egyre inkább kezd előtérbe kerülni a bűncselekmény áldozata is. Maga a bűncselekmény, de az eljárás is mentális, anyagi és fizikai megterhelést okoz a bántalmazott személynek. Ezt a szempontot kezdték figyelembe venni az átalakuló jogszabályok. Már korábban voltak szabályok a büntetőeljárasi törvényben a különleges bánásmódra vonatkozóan, az új Be. ezeket a sértettekről és a sérülékeny csoportokról szóló külön, a XIV. fejezetbe foglalta. A Be. különleges bánásmódot igénylő sértetteket érintő rendelkezései egyúttal az Áldozatvédelmi irányelvnek történő megfelelést is szolgálják. Az Áldozatvédelmi irányelv 22. cikke alapján a büntetőeljárás során meg kell vizsgálni, hogy a sértett, különösen személyes jellemzői, a bűncselekmény jellege vagy annak körülményei alapján olyan személynek minősül-e, akivel kapcsolatban indokolt különleges intézkedéseket alkalmazni.

A Be. a különleges bánásmód biztosítását – ezzel meghaladva az Áldozatvédelmi irányelv elvárásait is – a sértett és a tanú esetében teszi lehetővé, ugyanakkor a Be. 96. §-a a

különleges bánásmód intézményrendszerének egyes elemeit a büntetőeljárásban részt vevő más személyek számára is elérhetővé teszi.

A Be. a különleges bánásmód általános szabályaira [Be. 81. § (2) bekezdés a) és d) pont] figyelemmel, továbbá az Áldozatvédelmi irányelv 23. cikk (2) bekezdés d) pontjával, valamint a 22. cikk (4) bekezdésével és a 24. cikkével összhangban előírja, hogy a nemi élet szabadsága és a nemi erkölcs elleni bűncselekmény sértettje, valamint a tizennyolcadik életévét be nem töltött személy az eljáró szervek mérlegelése nélkül különleges bánásmódot igénylő személy. Az életkorral kapcsolatos rendelkezés egyaránt vonatkozik a sértettre és a tanúra is, míg a bűncselekmény jellege kizárólag a sértett tekintetében értékelhető körülmény. A Be. miniszteri indokolásában is kifejtettek szerint, az életkort minden esetben az aktuális, az eljárás során fennálló életkornak megfelelően kell figyelembe venni. A Be. több helyen alkalmazza a „bűncselekmény elkövetésekor” kifejezést, amikor egy büntetőeljárásban részt vevő személy életkoráról tesz említést, amely meghatározás a Be. 82. §-ában azonban nem szerepel.

Bár tanulmányom témájához szorosan nem kapcsolódik, azonban aktualitása okán, röviden szeretnék utalni itt a 74/2020. (III. 31.) Kormányrendelet (továbbiakban: R.) 48. §-ának rendelkezésére, mely szerint külön döntés nélkül különleges bánásmódot igénylő személynek minősül a hatvanötödik életévét betöltött személy is. Mivel a R. ezzel a különleges bánásmódot igénylő személyek körébe, kizárólag életkori kritérium alapján vonta be immár nem csak a tizennyolcadik életévet még be nem töltött, hanem a hatvanötödik életévet betöltött korcsoportba tartozó személyeket is, ezért felmerül a kérdés, hogy egyrészt ez mivel indokolható, másrészt az R. és a Be. különleges bánásmódot szabályozó rendelkezései mögött meghúzódó jogpolitika koherensnek tekinthető-e? Felmerülhet például a kérdés, hogy ha egy személy a bűncselekmény elkövetésekor még nem töltötte be a hatvanötödik életévét, akkor is helyes-e a Be. 82. §-hoz fűzött indokolás szerint eljárni, vagyis, ha az érintett aktuális, a büntetőeljárás megindulásakor, illetve a végrehajtott eljárási cselekmény idején fennálló életkora a hatvanötödik életévet már elérte, akkor minden további feltétel nélkül különleges bánásmódot igénylő személynek tekinteni.

A fiatalkorú sértettek szempontjából nagy jelentősége van a helyreállító vagy resztoratív eljárásoknak, melyeket normasértések, jogsértések esetén alkalmaznak.

Daniel W. Van Ness szerint a resztoratív igazságszolgáltatás négy alapvető értéke a kapcsolatépítés (önkéntes találkozás), a jóvátétel, a reintegráció és a befogadás.⁷ A büntetőeljárás terheltje, sértettje számára megfelelő találkozási pont lehet a mediációs ülés, ahol jelen vannak még természetesen annak egyéb résztvevői is, és ideális eredménye, hogy nem csak megállapodás születik, hanem az teljesül is, ezért a mediáció resztoratív jellege magas szinten érvényesül.

„Ezeknek az eljárásoknak fontos eleme, hogy az érintettek szükségleteiből indul ki. Tehát a közösség normáiból, szabályaiból, amit a közösség maga alkot. Fontos része a beismerés és a felelősség vállalása. Az okozott kár helyreállítására törekszik, az érintett személyek közvetlenül részt vesznek benne. A megállapodás, ami születik, a jóvátétel tartalmáról, módjáról, menetéről szól, és érvényesül benne a családok, az intézmények, a hatóságok közös tervezése.”⁸ Úgy gondolom, nem szorul különösebb magyarázatra, hogy mindez milyen előnyökkel jár a büntetőügyek fiatalokú érintettjei, úgy a sértettek, mind az elkövetők számára.

I.2.2. Fiatalokú érintettek büntető ügyekben terheltként

A 2017. évi XC. törvény (Be.) 678. § (1) bekezdése szerint a fiatalokú elleni büntetőeljárásnak azzal szemben van helye, aki a bűncselekmény elkövetésekor a tizenkettedik életévét betöltötte, de a tizenhétadikát nem. A fiatalokú büntetőjogi fogalmát a magyar jogban a büntető anyagi jog határozza meg.

A Btk. 2. § (1) bekezdése szerint a bűncselekményt – a törvényben foglalt kivételekkel – az elkövetése idején hatályban lévő büntetőtörvény alapján kell elbírálni. Ez alapján a tizenhétedik életévét be nem töltött személy által 2013. július 1. napja előtt elkövetett bármely tényállásszerű magatartás – az alanyi oldal hiánya miatt – nem bűncselekmény.

A fiatalokúakra úgy kell tekintenünk, mint akiknek az életkorukból fakadóan gondozásra és védelemre van szükségük, így, ha bűnelkövetővé válnak, akkor is neveléssel és fejlesztéssel szükséges a cselekmény elkövetéséhez vezető problémák lehetőség szerinti megoldása, kompenzálása.

⁷ Daniel W. Van Ness: i.m. 1-17.

⁸ Mediáció Közvetítói eljárások, Szerkesztő: Sáriné Simkó Ágnes, HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft., 2012. 43-44. o.

A Gyvt. 14. § (1) és (3) bekezdése alapján a gyermekvédelmi rendszer működtetése állami és önkormányzati feladat, amelynek célja a gyermek családban történő nevelkedésének elősegítése, veszélyeztetettségének megelőzése és megszüntetése, valamint a szülői vagy más hozzátartozói gondoskodásból kikerülő gyermek helyettesítő védelmének biztosítása.

A Gyvt. 5. § n) pontjának értelmező rendelkezése szerint a gyermek veszélyeztetettségén olyan – a gyermek vagy más személy által tanúsított - magatartás, mulasztás vagy körülmény következtében kialakult állapotot kell érteni, amely a gyermek testi, értelmi, érzelmi vagy erkölcsi fejlődését gátolja vagy akadályozza. A dolog természeténél fogva a gyermek - különösen, aki a bűnelkövetése miatt került ilyen helyzetbe - nem képes felismerni a veszélyeztetettségét, az önvádra kötelezés tilalma folytán pedig egyáltalán nem várható el, hogy maga éljen jelzéssel a hatóságok felé.

A fiatalkorú elleni büntetőeljárás speciális céljának és a fiatalkorú védelmének gyakorlati megvalósítása elképzelhetetlen a gyermekvédelmi jelzőrendszer hatékony működése nélkül. Az állam a szociális és gyermekjóléti ellátórendszere részeként működteti azt az észlelő- és jelzőrendszert, amely lényegében a gyermekvédelmi rendszerhez tartozó, vagy az alaptevékenységük folytán ahhoz kapcsolódó feladatot ellátó szervek, intézmények, és szakemberek közötti folyamatos és összehangolt együttműködését jelenti. A gyermekvédelmi észlelő- és jelzőrendszer feladata a gyermek veszélyeztetettségének felismerése, majd jelzése az erre a célra kijelölt szolgáltató felé, a kialakult krízishelyzet következményeinek enyhítése, állapotromlásának megelőzése érdekében.

A fiatalkorúak büntető igazságszolgáltatásán belül a Gyvt. 15. § (5) bekezdés alapján a gyermekvédelmi rendszer részét képezi a bíróság által javítóintézeti nevelésre utalt, illetve a letartóztatásba helyezett fiatalkorúak javítóintézeti ellátása. A Gyvt. 17. § (1) bekezdése alapján a gyermekvédelmi rendszerhez kapcsolódó feladatot lát el az alaptevékenysége keretében a bíróság, az ügyészség, a rendőrség, a pártfogó felügyelői szolgálat, a javítóintézet, valamint a menekülteket befogadó állomás és a menekültek átmeneti szállása.

A gyermekvédelmi jelzőrendszer hatékony működtetése érdekében a korábbi szabályozástól eltérően már nem csak a hatósági eljárás kezdeményezésének kötelezettségét írja elő a Be., hanem egy folyamatos vizsgálódást vár el, hogy felmerül-e a fiatalkorúval kapcsolatban olyan körülmény, amely megalapozza a Gyvt. 17. § (2) bekezdésében meghatározott jelzési vagy hatósági eljárás kezdeményezésének kötelezettségét. E szerint a gyermekvédelmi rendszerhez kapcsolódó feladatot ellátó intézmények és személyek kötelesek jelzéssel élni a gyermek veszélyeztetettsége esetén a gyermekjóléti szolgáltatást nyújtó szolgáltatónál, illetve hatósági

eljárást kezdeményezni a gyermek bántalmazása, illetve súlyos elhanyagolása vagy egyéb más, súlyos veszélyeztető ok fennállása, továbbá a gyermek önmaga által előidézett súlyos veszélyeztető magatartása esetén. Fontos felhívni a jogalkalmazók figyelmét arra, hogy a jelzési kötelezettség elmulasztása, vagy a jelzőrendszer tagjai közötti együttműködési kötelezettség megsértése azzal a következménnyel jár, hogy a gyámhatóság értesíti a fegyelmi jogkör gyakorlóját, és javaslatot tesz az érintett személlyel szembeni fegyelmi felelősségre vonás megindítására.

Ha az eljárás adatai alapján felmerül a gyanú, hogy a gyermek nevelésére, gondozására, vagy felügyeletére jogosult személy a fiatalkorú sérelmére bűncselekményt követett el, vagy a fiatalkorúval együtt, esetleg a fiatalkorú felhasználásával követte el a bűncselekményt, akkor vele szemben is el kell rendelni a nyomozást, vagy feljelentést kell tenni.

A nyomozó hatóságot a Nyer. 171. § (2) bekezdése alapján az előzőeken túl általános tájékoztatási kötelezettség terheli a fiatalkorúval szemben indult eljárásról, amit a fiatalkorú gyanúsítását követően a gyermekjóléti szolgálat, továbbá a fiatalkorú lakóhelye szerint illetékes gyámhatóság felé kell teljesíteni.

II. A FIATALKORÚAK ÉS A MEDIÁCIÓ

A 2016. évi CXXX. Tv. (Polgári Perrendtartás) 124. §-a rendelkezik felfüggesztésről közvetítői eljárásra kötelezés esetén. Ezek természetesen nem fiatalkorúakra specializált, hanem generális szabályok, azonban jelenleg kizárólag a szülői felügyelet gyakorlásának rendezése iránt indított perek vonatkozásában alkalmazható, vagyis a szabályozás a különleges eljárások szabályaihoz kapcsolódik és értelemszerűen minden esetben gyermekeket, fiatalkorúakat is érint. A Ptk. 4:172. §-a alapján a szülői felügyelet gyakorlásának rendezése iránti perben a bíróság indokolt esetben kötelezheti a szülőket, hogy a szülői felügyelet megfelelő gyakorlása és az ehhez szükséges együttműködésük biztosítása érdekében – ideértve a különélő szülő és a gyermek közötti kapcsolattartást - közvetítői eljárást vegyenek igénybe.

Mivel a jogalkotó bármikor bővítheti azoknak az eseteknek a körét, amelyekkel összefüggésben a bíróságnak lehetősége lesz közvetítői eljárásra kötelezni a feleket, ezért ha e szabályozás a jelenleg érintett különleges per szabályai között lenne elhelyezve, akkor új esetkörökben történő alkalmazás előírása esetén, valamennyi esetben külön-külön kellene –

ismétlődő jelleggel – szabályozni az adott eljárás felfüggesztésének szabályait, ami a közös szabályok általános rendelkezések közötti elhelyezésével szükségtelenné válik.

Hangsúlyozandó, hogy a közvetítői eljárás igénybevételének szükségességéről nem a felek, hanem a bíróság dönt. Ha a bíróság közvetítői eljárásra kötelezésről dönt, akkor nincs mérlegelési lehetőség az eljárás felfüggesztése tárgyában, ilyen esetekben az eljárás törvényi rendelkezés alapján felfüggesztésre kerül.

(1) Ha a bíróság kötelező közvetítői eljárás igénybevételére kötelezi a feleket, ezzel egyidejűleg a peres eljárást felfüggeszti. A bíróság a közvetítői eljárásra kötelező és a peres eljárást felfüggesztő határozatában felhívja a feleket arra, hogy a közvetítői eljárás igénybevételére kötelező végzés másolatát csatolják a közvetítőhöz intézendő felkéréshez vagy a bírósági közvetítés lefolytatása iránti kérelmükhöz. A bíróság a határozat közlésével egyidejűleg a jogi képviselő nélkül eljáró felet tájékoztatja a kötelező közvetítői eljárás kezdeményezésének törvényben meghatározott szabályairól.

(2) A kötelező közvetítői eljárás megindítása érdekében felfüggesztett peres eljárást folytatni kell, ha

a) bármelyik fél igazolja, hogy a közvetítői eljárás befejeződött,

b) bármelyik fél igazolja, hogy az első közvetítői megbeszélésen részt vett, de a közvetítői eljárás nem indult meg, vagy

c) a közvetítői eljárás igénybevételére kötelező határozat közlésétől számított két hónap telt el anélkül, hogy a felek az a) vagy b) pontban megjelölt valamely igazolást becsatolták volna.

(3) Ha a közvetítői eljárás igénybevételére kötelező bírósági határozat közlésétől számított két hónapon belül a megindított közvetítői eljárás várhatóan nem fejezhető be és a felek ennek tényét legkésőbb a határidő lejárta előtt nyolc nappal a bíróságnak közösen bejelentik, a peres eljárás mindaddig nem folytatható, amíg a közvetítői eljárás be nem fejeződik. A feleknek a bejelentésükkel egyidejűleg hitelt érdemlő módon igazolniuk kell, hogy a közvetítői eljárás folyamatban van.

A Pp. X. fejezete Egyezségi kísérlet perindítás előtt címmel a közvetítői eljáráshoz kapcsolódó és anélküli egyezségi kísérlet részletes szabályait tartalmazza.

167. § [Közvetítői eljáráshoz kapcsolódó egyezségi kísérlet]

(1) Ha közvetítői eljárásban a felek között megállapodás jött létre, annak egyezségként történő jóváhagyása érdekében bármelyik fél a per megindítása előtt a perre hatáskörrel és illetékességgel rendelkező bíróságon egyezségi kísérletre idézést kérhet. Ha az egyezségi kísérletre idézést a megállapodást megkötő felek közösen kérik, az eljárás bármely hatáskörrel

rendelkező bíróságon lefolytatható. A kérelemben fel kell tüntetni a felek nevét, lakóhelyét vagy székhelyét, további ismert azonosító adatait és a bíróság hatáskörét és illetékességét megalapozó tényeket. A kérelemhez csatolni kell a megállapodást.

(2) Az eljárásban a jogi képviselő nem kötelező.

(3) A bíróság az egyezségi kísérlet hatánapját a kérelem beérkezésétől számított harminc napon – közös kérelem esetén tizenöt napon – belüli időpontra tűzi ki, amelyre a közös kérelem esetén a kérelmezőket, illetve a kérelmezőt és a kérelmezettet idézi; a kérelmet a kérelmezett részére egyidejűleg kézbesíti.

(4) A bíróság a felek között létrejött egyezséget jegyzőkönyvbe foglalja. Az egyezés jóváhagyására e törvénynek az egyezésre vonatkozó rendelkezéseit kell alkalmazni. Bírósági titkár az egyezés jóváhagyása tárgyában határozatot nem hozhat.

(5) Ha a kitűzött hatánapon nem jött létre egyezés, a bíróság az eljárást végzéssel eredménytelennek nyilvánítja és lezárja. A bíróság a kérelmezőt meg nem jelenése esetén – a megjelent ellenfél kérelmére - az okozott költség megtérítésére kötelezi.

A törvény a peren kívüli egyezségkötést illetően a korábbtól koncepcionálisan eltérő szabályozást tartalmaz. Az 1952-es Pp. a perelhárítás (perelterelés) eszközeként szabályozta az egyezségi kísérletre idézést, egyúttal az eljárás sikertelensége esetén megteremtette a kapcsolatot a nemperes eljárás és a peres eljárás között, lehetővé téve a kereset jegyzőkönyvbe foglalását. A Pp. nem rendelkezik a peren kívüli egyezés kötelező megkísérléséről sem, mert az erre vonatkozó rendelkezés nem váltotta be a hozzá fűzött várakozásokat. Az egyezségi kísérlet perindítás előtt önálló, nemperes eljárás, amely nem áll kapcsolatban a peres eljárással.

Ha a felek mindegyike megjelent a kitűzött hatánapon, és ott egyezséget kívánnak kötni, a bíróság a felek egyezségét jegyzőkönyvbe foglalja és dönt annak jóváhagyásáról vagy megtagadásáról. Miután az eljárás alapját a közvetítői eljárásban megkötött egyezés teremti meg, a felek csak azzal egyező tartalommal köthetnek egyezséget.

168. § [Közvetítői eljárás nélküli egyezségi kísérlet]

(1) A fél a per megindítása előtt a perre hatáskörrel és illetékességgel rendelkező bíróságon akkor is kérhet egyezségi kísérletre idézést, ha megelőzőleg a felek között nem jött létre közvetítői eljárásban megállapodás. Az eljárásra a 167. § rendelkezéseit a (2)-(5) bekezdésben foglalt eltérésekkel kell alkalmazni.

(2) A kérelemben elő kell adni a jogvita tárgyát és a tervezett egyezés tartalmát is.

(3) Az eljárásra a kötelező jogi képviselő e törvényben foglalt szabályait alkalmazni kell.

(4) Ha a kitűzött határnapon nem jött létre egyezség, a bíróság a közvetítői eljárás igénybevételének lehetőségéről tájékoztatja a feleket. Ha valamennyi fél úgy nyilatkozik, hogy a közvetítői eljárást igénybe veszi, az eljárás közös kérelmükre szünetel; a szünetelésre – az (5) bekezdésben meghatározott eltéréssel - e törvénynek az eljárás szünetelésére vonatkozó rendelkezéseit kell alkalmazni.

(5) A (4) bekezdés szerint szünetelő eljárás folytatásának kizárólag akkor van helye, ha a folytatást határidőben kérő fél a kérelme mellé csatolja a felek között a közvetítői eljárásban létrejött megállapodást; ellenkező esetben a bíróság a folytatás iránti kérelmet elutasítja és az eljárás – megszakítás nélkül – továbbra is szünetel. A szabályszerű folytatás iránti kérelem alapján a bíróság az egyezségi kísérlet új határnapját a folytatás iránti kérelem beérkezésétől számított harminc napon belüli időpontra tűzi ki.

II.1. A mediáció igénybevételének lehetősége fiatalok számára

A Gyermek Jogainak Gyakorlásáról szóló Egyezmény 3. cikke szerint a bírósági eljárás során a gyermeknek minden releváns információt meg kell kapnia, konzultálni kell vele, véleményét ki kell fejeznie, és tájékoztatni kell őt arról, hogy mik a lehetséges következményei a véleményének való megfelelésnek és bármely döntésnek. Nagyon lényeges, hogy a gyermeket mindig tájékoztatni kell arról is, hogy álláspontjával nem minden esetben lesz összhangban a végső döntés.

Ezeknek a céloknak az elérése érdekében hatékony eszköz lehet/ne/ a fiatalok mediációba való bevonása, melynek főbb szempontjai Lorraine Fillion⁹ nyomán a következők:

1. Előkészítő szakasz, mintegy 30 perc időtartamban, amelyen a mediátor és a fiatalok jelen. Megkérdezi a mediátor a gyermeket, hogy érti-e miért találkoznak vele. Fontos tájékoztatni a fiatalot, hogy amit elmond, az nem jelent döntést és megnyugtatni, hogyha azt kéri, akkor az általa elmondottak nem jelenhetnek meg az alapügyben.

2. Kérdéseket tesz fel a mediátor a gyermekkel való kapcsolatteremtés céljából. Kulcsmondatok összegyűjtése és leírása emlékeztetőként, hogy miről beszélt a gyermek és ebből mit szeretnek, ha a szülei is látnának (30-45 perc).

⁹ The Voice of the Child in Separation/Divorce Mediation and Other Alternative Dispute Resolution Processes: A Literature Review, <https://www.justice.gc.ca/eng/rp-pr/fl-lf/divorce/vcsdm-pvem/p4.html#p4>

3. Megkérdezik a gyermektől a jelenlegi élethelyzetüket és tevékenységeiket. Megkérdezi azt is, hogy szeretnének-e változni a helyzetükön, és ha igen, akkor mit és hogyan. Ezek alapján az információk alapján ismerteti a mediátor a szülőkkel a gyermek álláspontját (15 perc).

4. A lefolytatott interjú áttekintése annak jóváhagyása érdekében, hogy mi az, amit megoszthat a szüleikkel és mit nem. A gyermek kilép a szituációból. Ezután a mediátor hangsúlyozza a szülőknek, hogy az itt elhangzottakról nem beszélhetnek otthon sem egymással, sem a gyermekkel néhány napig.

5. 2-3 nap elteltével folytatódik a mediáció, ahová a szülők már visszahozzák a korábbi ülésen hallottakat és annak megfelelően haladnak tovább.

Alapelv továbbá, hogy mediációban csak akkor hallgatjuk meg a gyerekeket, ha nagyon muszáj, egyébként a szülőket hallgatjuk meg, a szükségletek feltárására.

A gyerek amellet a szülő mellett fog kiállni, aki inkább kielégíti a biztonság igényét, még akkor is, ha pszichológiailag kevésbé alkalmas a gyermeknevelésre.

Ha pl. egy feleséget megcsal a férje és ezt megtudva, egyből közli ezt a gyerekeikkel, hogy tudják meg ők is az "igazságot", akkor a kérdés az, hogy ezt miért teszi? Azért mert ő maga sem tudja kezelni ezt a tényt és a frusztrációját ráönti a gyerekekre? De ettől vajon a gyerekek jobb lesz? Természetesen nem, ez az anya részéről pusztán önzés, de azt eléri, hogy a gyereket elidegenítse az apától, azzal a megjegyzéssel, hogy "apa elhagy minket" – holott az apának esze ágában nincs elhagynia a gyermekét. Ezért a „családi mediációban a mediátor talán legfontosabb feladata a szerepek tisztázása, a szülői és házastársi szerepek szétválasztása, és a holtig tartó szerepek megőrzése, és működtetése. A mediáció segít a feleknek konfliktusaik békés, hosszú távú rendezésében, és jó megoldásai révén hozzájárul, hogy a felek a le nem tehető szerepeiket hitelesebben, eredményesebben és több örömmel játszassák.”¹⁰

„A gyermeket szövetségesnek használni a válás során nagyon is általános hiba. A szülők, akik mérgesek, keserűek vagy megbántottak, általában szeretnek beszélni a gyermeknek a válás intim részleteiről is, és azt várják tőlük, hogy hasonlóan gondolkozzanak és érezzenek, mint ők. Nagyon megnyugtató lenne, ha a gyermek önnel értene egyet, és dühös lenne a másik félre? Ez is egy útja a féltékenységnek és bosszúváagnak. Az ilyen típusú szülő kifaggatja a gyermekét a másik félről, olyan kérdésekkel zaklatja, amelyek a másik szülő viselkedéséről,

¹⁰ Mediáció Közvetítői eljárások, Szerkesztő: Sáriné Simkó Ágnes, HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft., 2012. 179. o.

cselekedeteiről szólnak. Egyfajta kémkedésre ösztönzi ezzel gyermekét. Ne tegye, mert ezzel alapvetően a gyermeknek okoz hosszán tartó érzelmi nehézségeket!”¹¹

A legutóbbi idézet már szemlélteti azt az ún. szülői elidegenítő magatartásformát, amelyet szindrómaként (parental alienation syndrome, rövidítve: PAS) először Richard A. Gardner¹² definiált a 80-as éve elején.

Ennek jellemzője, hogy a gyermek állandóan és ok nélkül alábecsüli és elutasítja az egyik szülőt, bántóan utal rá. Ennek több oka van: egyrészt a másik szülő ezt sulykolva befolyásolja a gyermeket (majdnem kizárólag a gyermekelhelyezési viták részeként), másrészt a gyermek már saját maga is átvette az elidegenítő szülő szempontját. A mediátornak fel kell ismernie, ha az elidegenítés szituációja fennáll és célszerű ilyenkor a következő kérdéseket feltenni az elidegenítő szülőnek, nagyszülőnek:

“Egy gyermeknek fontos, hogy legyen apja?”

“Akkor ezek szerint az jó hír, hogy ennek a gyereknek van apja?”

“Ön hogyan tud hozzájárulni ahhoz, hogy a gyermeknek jó apja legyen XY?”

“Ha ehhez nem tud hozzájárulni sehogy, akkor a gyermeknek inkább ne legyen apja?”

A kérdésekkel a feleket mindig át kell fordítani a felelősség-vállalásba!

II.1.1. Fiatalkorú érintettek mediációja polgári ügyekben

Polgári ügyekben a fiatalkorúak mediációja gyerekcipőben jár. Van ugyan helye, de csak szülői beleegyezéssel. Azt az elvrendszert, amit a bírósági gyermekmeghallgatás képvisel, azt alaposan ismernie kell a mediátornak. A bírósági gyermekmeghallgatás legalapvetőbb elveit a következőkben foglalom össze.

A Ptk. 4:148. §-a az ENSZ Gyermekjogi Egyezmény 12. cikkéhez kapcsolódóan írja elő azt is, hogy a szülőknek tájékoztatniuk kell gyermeküket az őt érintő döntésekről, biztosítaniuk kell, hogy az ítélőképessége birtokában lévő gyermekük a döntések előkészítése során véleményt nyilváníthasson, törvényben meghatározott esetekben szüleivel közösen dönthessen. A szülőknek a gyermek véleményét – korára, érettségére való tekintettel - megfelelő súllyal figyelembe kell venniük. A gyermeknek tehát akkor is beleszólása van az őt érintő döntésekbe, ha szülei együtt nevelik őt. De ugyanígy jelentősége van a gyermek

¹¹ Gyurkó István – Vincze Melinda: Válási kézikönyv, GIVME 888 Kft. Budapest, 2009. 55. o.

¹² Gardner, RA (2001). „Parental Alienation Syndrome (PAS): Sixteen Years Later”. Academy Forum 45 (1), 10–12. o.

véleményének akkor is, ha szülei válnak, illetve a szülői felügyeletet már nem szeretnék közösen gyakorolni.

A gyermek a polgári perben többféle pozícióban állhat: lehet fél, tanú, illetve törvényben meghatározott esetben betöltheti az érdekelti pozíciót. Ez utóbbi minőségében a szülői felügyelettel, a gyermek harmadik személynél való elhelyezésével vagy az elhelyezés megváltoztatásával kapcsolatos eljárásokban léphet fel.

A Ptk. 4:171. § (4) bekezdése előírja, hogy a szülői felügyelet rendezése iránti perben a bíróságnak eljárása során indokolt esetben, vagy ha azt a gyermek maga kéri, közvetlenül vagy szakértő útján meg kell hallgatnia a gyermeket is. Ha a gyermek a tizennegyedik életévét betöltötte, szülői felügyeletére és elhelyezésére vonatkozó döntés egyetértésével hozható, kivéve, ha a gyermek választása a fejlődését veszélyezteti. Ezenkívül a Ptk. 4:181. § (1) bekezdésében a kapcsolattartás rendezése körében is szól arról, hogy a döntés meghozatalát megelőzően a gyámhatóságnak, illetve a bíróságnak az ítéltképesége birtokában lévő gyermeket meg kell hallgatnia.

A fentiek alapján a tizennégy év feletti gyermek meghallgatása kötelező, illetve mindenképpen meg kell hallgatni a gyermeket, ha ezt bármilyen módon – akár szülein keresztül, akár közvetlenül – maga kéri. A gyermeket e perekben – indokolt esetben vagy kérelmére, illetve tizennégy év felett - attól függetlenül meg kell hallgatni, hogy a szülői felügyelettel kapcsolatos kérdés önálló pert képez-e (például felügyeleti jogok gyakorlásának megváltoztatása iránti per), vagy házassági per keresetével összekapcsolt kereseti kérelemként jelenik meg. Az érdekeltkénti meghallgatás feltétele minden esetben az, hogy a kiskorú nem félként jár el (például a szülői felügyeleti jog megszüntetése iránti perben felperesként szerepelhet a gyermek).

Ugyanakkor fel kell hívni a figyelmet a tizennégy év feletti gyermek meghallgatásának kötelezettségéhez kapcsolódóan az új Ptk. Kúrián működő Tanácsadó Testületének a Ptk. 4:171. § (4) bekezdése kapcsán közzétett véleményére, melyet arra vonatkozóan alakított ki, hogy vajon „[a] szülői felügyelet gyakorlásának rendezése iránti perekben a bíróságnak a 14. életévét betöltött gyermeket – közvetlenül vagy szakértő útján - minden esetben meg kell-e hallgatnia? [Ptk. 4:171. § (4) bek.]”. A korábban hatályos Csjt. 74. §-a ugyanis azon túl, hogy előírta, hogy a 14. életévét betöltött gyermek elhelyezéséről döntés csak a „gyermek egyetértésével hozható”, arról is rendelkezett, hogy a bíróság a gyermek véleményéről a szülők erre vonatkozó egyező nyilatkozata útján is tájékozódhat. Mivel az utóbbi fordulatot a Ptk. elhagyta, kérdésessé vált, hogy a bíróságnak a döntés előtt a 14. életévét betöltött kiskorú

véleményét minden esetben ki kell-e kérnie. „A Tanácsadó Testület tagjai által áttekintett jogalkalmazási és jogpolitikai szempontok két irányba mutatnak. A Ptk. megfogalmazza azt a követelményt, hogy a gyermeket a szülők vonják be döntéseikbe. Az az elvárás, hogy a gyermek aktív szereplője legyen az őt érintő döntéseknek, gyermekjogi szempontból szintén a gyermek bevonása mellett szól.” A Tanácsadó Testület tagjainak körében az általuk áttekintett jogalkalmazási és jogpolitikai szempontok alapján az a határozott állásfoglalás fogalmazódott meg, hogy „a gyermek meghallgatása mellőzhető, ha azokban a kérdésekben, melyekre nézve a gyermek meghallgatása kötelező, a szülők előadása egyező, és az kiterjed arra is, hogy ezekről a gyermeket tájékoztatták és a döntésbe a gyermeket bevonták. Ilyen egyező nyilatkozatot a bíróság az ún. megegyezéses bontóperben is elfogadhat. Ilyenkor szükségtelen lehet a gyermek meghallgatása.” Ugyanakkor a vélemény azt is hangsúlyozza, hogy a szülők egyező nyilatkozata mellett is a bíróságnak értesíteni kell a gyermeket a nyilatkozattétel lehetőségéről és arról, hogy milyen módon van lehetőség a meghallgatására (bíróság vagy szakértő útján, akár írásban is stb.). „Ha a bíróságnak kétsége támad abban, hogy a közös akaratnyilatkozat önkéntes és befolyásmentes, vagy hogy a gyermek érdekében áll-e az, amiben a szülők meg akarnak állapodni, akkor a gyermek véleményét a szülők egyező nyilatkozata ellenére is ki kell kérni.”

Hogyan teremthető egyensúly a gyermek véleményének figyelembe vétele és mentesítése a sorsáról való döntés súlya alól? Egy gyerek sem akar nagy döntéseket hozni. Ráhagyni a gyerekekre a döntést, egyet jelent azzal, hogy olyan terheket teszek rá, amelyeket nem bír elhordozni. Világossá kell tenni azt is, hogy a gyermek érdekei sem állnak mindenek felett, mert mindenkinek az érdekei fontosak egy családban. Soha sem szabad a döntés során szem elől téveszteni, hogy egy gyerek primer kötődése a szülő. Akkor is, ha bántalmazó, abuzáló. Nincs olyan, hogy a gyermeknek az egyik szülőre jobban szüksége van, mint a másikra.

Ha valamelyik szülő az eljárás során azt a véleményét fejezi ki, hogy neki a gyereke a legfontosabb, de utána nem hajlandó kommunikálni a szülőtárral a gyerek érdekében, akkor szembesíteni kell azzal, hogy csak azért nem kommunikál mert nem akar. Akkor viszont hogy mondhatja, hogy a gyereke a legfontosabb? Mert vagy az egyik állítás az igaz, vagy a másik.

Mi akadályozza tehát a szülői kommunikációt? Csupán az akarat hiánya, az, hogy csak eszközként használja a gyermeket arra, hogy a szülőtársnak ártson.

Mivel a gyerek primer kötődése a szülő, ezért váláskor a legfontosabb a gyerek számára – meg egyébként is – az elérhetőség.

Mi teendő akkor, ha a gyerek mégsem akar kapcsolódni? Akkor is szeretni kell, nem szabad feladni, mert lehet, hogy ez a gyerek részéről egy kapcsolódási képtelenség, ami nem a szülővel szembeni elutasítás, csak a szülő így éli meg. Nem szabad, hogy magára rántsa a szülő az elutasítás fájdmát és daccal reagáljon, hogy “ha én nem kellek, akkor te se”, ehhez azonban magas fokú önuralom, érzelmi intelligencia kell.

Hogy egy konfliktusos szituációban mi a gyerek legfőbb érdeke, A vagy B? Ennek megtárgyalására sokkal alkalmasabb egy mediációs eljárás, mint egy hatósági vagy bírósági. Csak ennek tisztázására akár 2-3 ülést is érdemes szánni. Nem a szülők szempontjainak kell érvényesülnie. A gyermek legfőbb érdeke az eljárás fókuszpontja.

II.1.2. Fiatalkorú érintettek mediációja büntető ügyekben

A 2006. évi CXXIII. törvény a büntető ügyekben alkalmazható közvetítői tevékenységről rendelkezik. A törvény 1. § szerint ezt a törvényt azokban az ügyekben kell alkalmazni, amelyekben a büntetőeljárásról szóló 2017. évi XC. törvény (a továbbiakban: Be.) alapján az ügyészség a büntetőeljárást közvetítői eljárás céljából felfüggesztette. (A Közvetítői Eljárásra vonatkozó részletes szabályokat a Be. LXVI. fejezete tartalmazza). A közvetítői eljárás fogalma és célja pedig a 2. § (1) bekezdés szerint a következő: A közvetítői eljárás a bűncselekmény elkövetésével kiváltott konfliktust kezelő eljárás, amelynek célja, hogy a büntetőeljárást lefolytató nyomozó hatóságtól, illetve ügyésztől független közvetítő bevonásával – a sértett és a gyanúsított közötti konfliktus rendezésének megoldását tartalmazó, a bűncselekmény következményeinek jóvátételét és a terhelt jövőbeni jogkövető magatartását elősegítő – írásbeli megállapodás jöjjön létre.

A 7. § (4) bekezdés szerint a közvetítői eljárásban a sértett és a terhelt törvényes képviselőjének részvétele kötelező. A terhelt törvényes képviselője jogait a polgári jog szabályai szerint gyakorolja. A cselekvőképtelen sértett a közvetítői eljárásban nem vehet részt, helyette törvényes képviselője jár el. A korlátozottan cselekvőképes kiskorú vagy a cselekvőképességében részlegesen korlátozott nagykorú sértett a közvetítői eljárásban részt vehet, de jognyilatkozat tételére, valamint a sértett és a törvényes képviselő közötti érdekellentétre a polgári jog szabályai irányadóak.

A törvény indoklása szerint a sértett és a gyanúsított meghatározott segítői képviselői és jelenléti jogosultsággal önmagában a segítői státusból adódóan nem rendelkeznek, a törvény számukra mindössze részvételi jogosultságot biztosít. E körből szélesebb eljárási

jogosultsággal rendelkezik a jogi képviselők köre – a sértett meghatalmazott képviselője, valamint a gyanúsított védője, - akik főszabály szerint a képviselt személy e törvényben meghatározott jogait gyakorolják. A jogi képviselők távolmaradása ugyanakkor nem akadályozza a közvetítői megbeszélésnek és a megállapodás aláírásának sem. A segítők közül a legkiterjedtebb jogosultsággal a cselekvőképtelenség miatt fellépő törvényes képviselő rendelkezik, aki a büntetőeljárás cselekvőképesség szabályaival is összhangban a képviselt személy kötelező helyetteseként jár el, törvényes képviselő hiányában a megbeszélés nem tartható, a megállapodás nem köthető meg. A cselekvőképesség korlátozottsága esetén azonban polgári jog szabályai szerint egyes kizárt ügycsoportokban is tehető érvényes nyilatkozat, ha ahhoz a törvényes képviselő hozzájárul. Ez utóbbi körben a közvetítői eljárás személyes jellege ellen hatna, ha büntetőeljárás cselekvőképesség szabályainak megfelelően a korlátozással érintett ügykörben a törvényes képviselő a képviselt személy nélkül tehetne jognyilatkozatot. A fentiek mellett hangsúlyozni kell, hogy a képviselők nem helyettesíthetik teljes körűen a közvetítői eljárásban részt vevő feleket, ugyanis a törvény megtartja a Bktv. azon szabályait, hogy egyes eljárási cselekmények továbbra sem történhetnek a felek személyes részvétele nélkül. Ennek megfelelően a jövőben sem állhat elő olyan helyzet, hogy a közvetítői eljárás súlyponti eljárási cselekményein az egyébként e vonatkozásában cselekvőképes felek helyett a képviselők járnak el.

Fiatalkorúak büntetőügyi mediációját, annak bevezetése óta a pártfogói felügyeleti szolgálat végzi. Az alábbi, 2019. év első félévre vonatkozó táblázatokba foglalt adatokból¹³ látható, hogy milyen eredménnyel:

Közvetítői tevékenység büntetőügyekben

	Előző időszakról folyamatban maradt	Az időszak alatt érkezett	Az időszak alatt befejezett
Összesen	93	152	135
Ügyészségi határozat alapján	93	152	135
Bírósági határozat alapján	0	0	0

¹³ IM Igazságügyi Módszertani Irányításért Felelős Helyettes Államtitkárság, Jelentés a Pártfogó Felügyelői Szakterület 2019. első félévi tevékenységéről, 2019. október 3., Dr. Gellén Márton helyettes államtitkár

Szembeötlő lehet, hogy kizárólag ügyészégi kezdeményezésre folyt közvetítói tevékenység fiatalkorúakat érintő büntetőügyekben. Ez nem meglepő, hiszen a fentebbiekben már idéztem a büntető ügyekben alkalmazható közvetítói tevékenységről szóló törvényt, amely utal arra, hogy a Be. szerint az ügyészség rendelkezhet a büntetőeljárás közvetítói eljárás céljából történő felfüggesztéséről a vizsgálat során.

Az időszak alatt befejezett ügyek a befejezés módja szerint

Összesen	135
Megállapodás teljesítése a közvetítói eljárás szakaszában /Bktv. 15. § (1) a) és c)/	104
A közvetítói eljárás szakaszában nem teljesült a megállapodás	3
Vádemelés elhalasztása alatt a teljesítés közvetítő általi ellenőrzésének befejeződése teljesült megállapodással /Bktv. 15. § (1) b) és c)/	3
Vádemelés elhalasztása során pártfogó felügyeletet rendeltek el a teljesítés ellenőrzésére	0
Sértett önkéntes részvételének hiánya /Bktv. 15. § (1) f) és g)/	9
Terhelt önkéntes részvételének hiánya /Bktv. 15. § (1) f) és g)/	5
Mindkét fél önkéntes részvételének hiánya /Bktv. 15. § (1) f) és g)/	7
Idézés kézbesíthetetlen /Bktv. 15. § (1) d)/	0
Sértett vagy terhelt elhunyt /Bktv. 15. § (1) e)/	0
A terhelt nyilatkozatából megállapítható, hogy a Be. 221/A § (3) b) vagy c) pontjában írt feltételek nem állnak fenn /Bktv. 15. § (1) h)/	1
Az első közvetítói megbeszéléstől számított	1

3 hónap eredménytelenül telt el /Bktv. 15. § (1) i)/	
Eredménytelenség egyéb okból	1
Illetékességből történő áttétel	1

A táblázat adatai alapján látható, hogy igen magas arányú (77%) az összes befejezési mód közül a megállapodás teljesítése a közvetítői eljárás szakaszában. Ez az adat arra utal, hogy a mediáció hatékony, ráadásul gyors és a felek számára is kedvező módja a büntetőeljárások befejezésének. Ugyanerre utal az a tény is, hogy a felek önkéntes részvételének hiánya miatt viszont kevés közvetítés hiúsult meg a vizsgált időszakban.

Közvetítői tevékenység szabálysértési ügyekben

	Előző időszakról folyamatban maradt	Az időszak alatt érkezett	Az időszak alatt befejezett
Összesen	8	119	97
Rendőrség elrendelése alapján	5	80	66
Bíróság elrendelése alapján	3	39	31

Az összes szabálysértési ügyben elrendelt közvetítés 67%-át a rendőrség, míg 33%-át a bíróság kezdeményezte.

Az időszak alatt befejezett ügyek a befejezés módja szerint

Összesen	97
Megállapodás teljesítése /Szabs.tv. 82/I. § (1) a)/	65
Nem teljesült a megállapodás /Szabs.tv. 82/I. § (1) g)/	0
A felek nem kötöttek megállapodást /Szabs.tv. 82/I. § (1) f)/	1
A felek megállapodását a közvetítő nem hagyta jóvá /Szabs.tv. 82/I. § (1) f)/	0
Eljárás alá vont személy önkéntes	20

részvételének hiánya /Szabs.tv. 82/I. § (1) d) vagy e)/	
Sértett önkéntes részvételének hiánya /Szabs.tv. 82/I. § (1) d) vagy e)/	9
Mindkét fél önkéntes részvételének hiánya /Szabs.tv. 82/I. § (1) d) vagy e)/	2
Idézés kézbesíthetetlen /Szabs.tv. 82/I. § (1) b)/	0
Sértett vagy eljárás alá vont személy elhunyt /Szabs.tv. 82/I. § (1) c)/	0
Eredménytelenség egyéb okból	0
Illetékességből történő áttétel	0

Ennek az utolsó táblázatnak az adataiból pedig az látható, hogy szabálysértési ügyekben is magas arányú (67%) az összes befejezési mód közül a megállapodás teljesítése a közvetítői eljárás szakaszában. Ugyanakkor az eljárás alá vont személy önkéntes részvételének hiánya miatt viszonylag több közvetítés hiúsult meg (20%) a vizsgált időszakban, mint a büntetőügyek esetén. Ez talán betudható annak, hogy az eljárás alá vont személyek feltehetően kevésbé motiváltak arra, hogy közvetítéssel zárják le az ügyüket, mint a terheltek a büntetőügyekben.

„A fiatalokkal való munka során mindig figyelembe kell venni a korosztály sajátosságait. Ha több fiatal terhel van jelen egy ügyben, akkor figyelembe kell vennünk a korosztályra jellemző „összetartozást”, kortárs csoporthoz, barátokhoz való erős kötődést, az általuk nyújtott normákhoz való ragaszkodást. Ez megkönnyítheti, vagy éppen megnehezítheti számunkra a megbeszélést. Figyelembe vételével könnyebben dönthetünk arról, hogy külön vagy együttes ülésben vezessük a megbeszélést, kinek és milyen kérdést tegyünk fel. A csoportszellem erősítheti a tagadást, vagy megkönnyítheti az őszinte beismerést.”¹⁴

A büntetőjogi mediáció sikeres jogintézmény Magyarországon. Ezt mutatja, hogy bevezetése óta évről évre egyre több esetben rendelik el a közvetítői eljárást, 2010-ben már 3.532 ügyben rendelték el a közvetítői eljárást, ebből 3134 a felnőtt-, míg 398 a fiatalok érintettek ügyeinek a száma. A növekedési trend 2011-ben folytatódott, majd 2016-ban már 4.625

¹⁴ Kertész Tibor: Mediáció a gyakorlatban, Bíbor Kiadó, Miskolc, 2010. 254.

ügyben folytattak le közvetítói eljárást, ebből 406 esetben fiatalkorúakat érintő büntető ügyekben. Ezután némi visszaesés tapasztalható, 2017-ben 338, míg 2018-ban 299 fiatalkorúakat érintő büntetőügyben volt közvetítés. 2014. január 1. napjától a szabálysértési ügyekben is alkalmazható mediáció, a szabálysértési mediációk száma évről évre nő, 2014-ben 1.798 ügyben, 2016-ban 2.428 ügyben járt el mediátor, ezekben az esetekben szintén mind a felnőtt-, mind a fiatalkorú érintettek ügyei szerepelnek. 2015-ben 280, 2016-ban 310, 2017-ben 255 volt a szabálysértési mediációk száma fiatalkorúakat érintő ügyekben.

A mediáció bevezetése azonban nem hozott érzékelhető áttörést a bíróság előtti, fiatalkorúak elleni vádemelések számát tekintve. A büntetőügyek túlnyomó többségében továbbra is a bíróság szabja ki a szankciót, így a fiatalkorú elkövetők sem kerülnek el a bírósági tárgyalást, az rájuk nézve is kifejtji a stigmatizációs hatását. A vádemelést követő eltereléseket tekintve megállapítható, hogy a vádemeléssel érintett terheltek több mint háromnegyede esetén a bíróság tárgyaláson szabta ki a szankciót, azaz elterelést a bírósági szakaszban ritkán alkalmaztak.¹⁵

A büntetőeljárás terheltje, sértettje és a mediációs ülés egyéb résztvevői közötti találkozó célja, hogy a gyakorlatban megállapodás szülessen, és az teljesüljön is, ezért a mediáció resztoratív jellege magas szinten érvényesül. A magyar gyakorlatban a bocsánatkérés mellett nyújtott helyreállítás a leggyakoribb jóvátételi forma, míg igen ritkán fordult elő a jóvátétel legmagasabb szintje, amely a terhelt magatartásváltozását is magába foglalta.

A gyakorlatban, a mediáció keretében, a terhelt és a sértett megkapja a tiszteletet a mediátoroktól, tájékoztatást a jogairól. A segítségnyújtás elsődleges forrása szintén a mediátor, azonban az ő lehetőségei korlátozottak. A mediációs ülésen részt vehetnek ugyan támogatók, de ez nem gyakori. Ha a felek részt vesznek a mediációs ülésen, itt találkoznak a másik fél szempontjaival, és ez lehetővé teszi az eltérő nézőpontok közelítését és a megállapodás megkötését.

A statisztika szerint a resztoratív értékek többnyire megvalósulnak a büntetőjogi mediáció gyakorlatában. A helyreállítást célzó eljárások az anyagi jóvátétel nyújtásánál jóval teljesebb reparációt nyújthatnak az áldozatoknak. Maga az eljárás, valamint a sértő és a sértett közötti kommunikáció is segíti az áldozattá válás feldolgozását és a cselekmény következményeinek megismerését. A gyakorlatban nem minden ügyben jelennek meg ezek az értékek teljes terjedelmükben, mert a konkrét esetek körülményei ezt nem mindig teszik lehetővé. A magyar

¹⁵ A fővárosi és megyei kormányhivatalok által 2010-2018. években ellátott feladatok részletes statisztikai adatait tartalmazó OSAP adattáblák

mediációs gyakorlat a mérsékelt resztoratív eljárásnak felel meg, amely magába foglalja a felek találkozásának lehetőségét, azt, hogy a jóvátétel többet jelentsen a közösségi munkánál és a restitúciónál, továbbá a feleknek tiszteletet tanúsítanak egymás iránt.¹⁶

II.2. A mediáció lehetőségének bővítése fiatalkorúak számára

Megválaszolendő kérdéseink ezek voltak:

1. Vajon a resztoratív igazságszolgáltatás négy alapvető értéke, a kapcsolatépítés (önkéntes találkozás), a jóvátétel, a reintegráció és a befogadás megjelennek-e a magyar mediáció gyakorlatában, ha igen, mennyiben? Erre a kérdésre egyértelmű és az ismertett statisztikai adatokkal is alátámasztott válasz tehát az, hogy igen – elsősorban a büntetőügyi és szabálysértési mediáció területén -, és a jogszabályi bevezetése óta egyre növekvő mértékben.
2. A másik kérdés pedig az volt, hogy érdemes lenne-e, ha igen, miként és milyen irányban tágítani a fiatalkorúak mediációját biztosító jogszabályi kereteket? Erre a kérdésre úgy gondolom, akkor adhatunk helyes választ, ha elkülönítjük a büntetőügyi és polgári ügyekben megjelenő mediációt. A büntetőügyi mediáció jogi szabályozása megfelelő, bevezetése óta erre épült az a jó gyakorlat, amely évről évre egyre jelentősebb számú eredményes mediációs megállapodásban ölt testet.

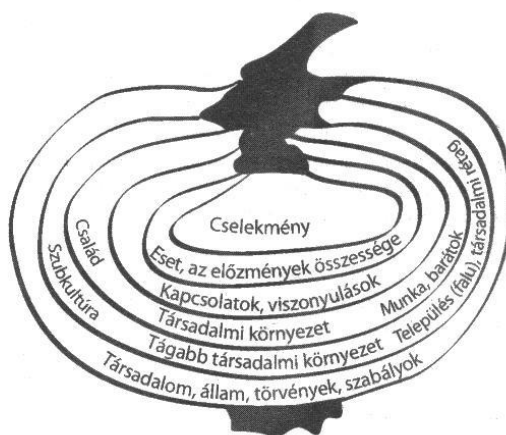
Szeretnék egy ígéretes modellt bemutatni, amely elsősorban a büntetőügyi mediáció területén alkalmazható – sőt, egyes nyugati országokban már ma is alkalmazzák –, de kis módosítással a polgári ügyek fiatalkorú érintettjeinek mediációjában is alkalmazhatónak tűnik. Ez az ún. „ATA-összefüggés-hagyma” modell.

A hagyma magvában a rendőri nyomozás eredményeként megfogalmazott tényállás áll. A kliensközpontú beszélgetésirányítás művészetének minden szabálya arra irányul, hogy a kliens a saját nézőpontjából legyen képes minél autentikusabban elmondani az általa megélteteket, bemutatni saját látásmódját, helyzetértékelését nagyjából a következő kérdések mentén:

- Hogyan élte át a cselekményt?

¹⁶ dr. Sümegi Zsuzsa: A posztmodern társadalom konfliktusai és a resztoratív igazságszolgáltatás. A büntetőjogi mediáció gyakorlata Magyarországon, 25. o.
<https://www.ajk.elte.hu/media/d7/6a/9feb5f58599a50ce16a49b726ae6da6f67ef0c1b2c8fef50575e13fdb503/AJDI-v%C3%A9d%C3%A9s-S%C3%BCmegiZsuzsa-t%C3%A9zisek-HU.pdf>

- A cselekmény a kapcsolat összefüggésében: Milyen gyakran fordul elő hasonló eset? Ok? Következmény? A kapcsolat megítélése és fennállásának időtartama, változtatásigény, alternatívák, stb.
- A kapcsolat és az eset a közvetlen társadalmi környezet összefüggésében: szomszédok, munkahely, szubkultúra.
- A kapcsolat és az eset az általános normák összefüggésében: állam, törvények, jog.

Ez fordított feltáró munka, bizonyos értelemben a hatósági eljárás megfordítottja. (Nem a szomszédok, tanúk kikérdezésével jutunk el a tettig-tettesig, hanem a cselekményből indulunk kifelé). A konfliktuskezelő mindeközben személyes értékelést, természetesen, nem nyilvánít. Mindenkor különbséget kell – és kell tudjon – tenni a kliens értékei, normái, valamint a tágabb társadalmi és a törvényekben leírt, megkövetelt normák és értékek között.¹⁷

II.2.1. Fiatalkorú érintettek mediációjának további lehetőségei polgári ügyekben

Az előző pontban megismételt 2. kérdésre a választ folytatva, a polgári ügyekben véleményem szerint szükséges lenne megalkotni annak a jogszabályi háttérét, hogy minden egyes, fiatalkorút is érintő polgári eljárásban kötelező legyen a hatósági, bírósági döntés meghozatalát megelőzően, akár az elindult eljárások felfüggesztése mellet, akár azokat megelőzően a mediáció elrendelése és lefolytatása.

A lakosság tájékoztatását is elengedhetetlennek gondolom, mert tapasztalatom szerint a polgári ügyekben megjelenő feleknek még mindig elenyésző százaléka van csak tisztában

¹⁷ Ed Watzke: A világok közötti egyensúlyteremtés tánca transzgresszív mediációval, Budapest, 2006, Duna Palota és Kiadó, 35-36.o.

azzal, hogy mediáció egyáltalán létezik, és ezeknek egy része is még mindig egyből a mediációra asszociál.

Már az eljárások kezdetén, az első eljárási cselekmény előtt tájékoztatni kellene a fiatalok érintettek polgári ügyeiben a feleket a közvetítői eljárás igénybevételéről. Az erről szóló szakszerű tájékoztatást nem helyettesítheti sem a bírósági épületekben kihelyezett plakát, sem brosúra, de még az internetes ügyfél- tájékoztató felületek tartalma sem.

„A tágabb értelemben vett családi mediációs eljárásnak részét képezné a párkapcsolati konfliktusok kezelése is, míg a szűkebb értelemben vett családi mediáció a kapcsolatügyi központ szolgáltatásainak az igénybe vételére korlátozódna. E megkülönböztetésre álláspontom szerint azért van szükség, mert a tágabb értelemben vett mediációs eljárásban a gyermek szerepe – úgymond – „járulékos jellegű”, míg a szűkebb értelemben vett eljárásban a gyermek aktív résztvevő, akinek bevonása az eljárásba elengedhetetlen.”¹⁸

II.2.2. Fiatalok érintettek mediációjának további lehetőségei büntető ügyekben

A közvetítői eljárás alkalmazása a fiatalok terheltek ügyeiben igen lényeges kérdés. A mediáció bevezetésétől kezdve a statisztikai adatokból látható az, hogy a fiatalok ügyeiben nem alkalmazzák nagyobb gyakorisággal a mediációt, mint a felnőttek ügyeiben. A fiatalok terheltek esetében a lehetséges jótételi formák szükségessége és az adott esetre alkalmazható több elterelési forma párhuzamossága okozza azt, hogy a fiatalok esetében is a felnőttek terheltekhez hasonló terjedelmű a mediáció elterjedtsége. A mediátorok egynegyede problémaként vetette fel ezzel kapcsolatban azt, hogy a szankciók alkalmazásában hiányzik az egyéniesítés. Az alternatív szankciók alkalmazása a fiatalok terheltekkel szemben indult büntetőeljárásokat lényegesen nagyobb gyakorisággal jellemzi, mint a felnőttkorú elkövetőkkel szemben indult eljárásokat. Az esetek közel felében a fiatalokkal szemben indult eljárás próbára bocsátással zárult.¹⁹

„A fiatalok számára fontos, hogy magukat is hasznosnak érezzék, és ne csak annyit gondoljanak a saját szerepükről, hogy „elszúrtam”. Érezze meg azt is, hogy helyre is tudja hozni, hogy egy elhibázott tettet, döntést korrigálni is lehet. Számukra a mediációs

¹⁸ Dr. Gyengéné Dr. Nagy Márta: A mediáció az igazságszolgáltatásban, Családjogi specialitások, PhD értekezés, Szeged, 2009. 17-18. o. http://doktori.bibl.u-szeged.hu/873/2/Nagy_Marta_tezis.pdf

¹⁹ A büntetőbíróság előtti ügyész tevékenység főbb adatai. II. A2016. évi tevékenység. 56.

megbeszélések egyik fontos élménye, hogy felismerik: ha szembe néznek önmagukkal, tetteikkel és más emberekkel, és felelősséget vállalnak, akkor akár megértésre is találhatnak.

Ahogy a felnőtt korúaknál sem, úgy a fiatalkorúaknál sem egyenlő a tevékeny megbánás az anyagi jóvátétellel. A bocsánatkérésnek és a felelősség őszinte elismerésének, a tényleges megbánásnak kell nagyobb hangsúlyt kapni a közvetítői folyamatban.

Ebben persze nagy szerepe van annak is, hogy ezt mennyire ismeri fel a sértett. Ha a sértett magától vagy a segítségünkkel megérti, hogy az őszinte bocsánatkérés elfogadása nevelő és a további bűncselekmény elkövetésétől való visszatartó erőként hat, azzal segíti a munkánkat és leginkább egy olyan megállapodás létrehozását, amely a felek megnyugvására szolgál, és eredményeképpen mindenki elégedetten áll fel az asztaltól.

A mediátor nem mindig számíthat arra, hogy a sértett látványa segíti a büntudat megélését, és ezáltal az empátia kialakulását. Fiatalkorúaknál az empátiás büntudatra tudunk alapozni, ami akkor jelenik meg, amikor a személy úgy véli, hogy valamiképpen a másik ember szenvedésének okozója. Ebben ismét nagy szerepe van a sértettnek. Ha a sértett viselkedése őszinte fájdalmat, sérelmet és nem dühöt, kioktatást tükröz, az a fiatalok esetében szinte mindig eredményre vezet. Ezeket az érzéseket ugyanis át tudja érezni, mert bármilyen környezetből is érkezett, ő is átélte már. Ha a konkrét bűncselekményen túlmutatva megvizsgáljuk, hogy az áldozat milyen sérelmet szenvedett és az elkövető viselkedése milyen okokra vezethető vissza, és ezekre megpróbálunk megoldást találni, akkor megteremtjük a pozitív változás lehetőségét.²⁰

A jövőben fontos lenne hangsúlyt helyezni arra, hogy a terheltek segítséget kapjanak a mediációs megállapodásban vállalt jóvátétel megvalósításához. A tisztelet a mediátor részéről irányukban már jelenleg is megvalósul, a segítségnyújtás viszont elsősorban a sértettek számára áll rendelkezésre és az elkövetők nem kapnak kellő támaszt. A fiatalkorúakkal szemben indult büntetőügyekben gyakrabban kellene, hogy sor kerüljön a mediáció alkalmazására, a speciális prevenció, mint a fiatalkorú terhelteknél elsődleges cél érdekében. Az európai gyakorlatot tekintve a szankció alkalmazásakor primátust kellene biztosítani a resztoratív eljárásnak. A francia példa átvétele célszerűnek tűnik a fiatalkorúak ügyében, mert ott a pártfogó felügyelő és mediációs szolgálat is kezdeményezhet mediációt. Ennek oka az, hogy a pártfogó a pártfogó felügyelői vélemény és a környezettanulmány készítése során

²⁰ Kertész Tibor: Mediáció a gyakorlatban, Bíbor Kiadó, Miskolc, 2010. 254-255.

olyan információkhoz jut, amely alapján javaslatot tehet a speciális prevenciót elősegítő szankcióra.²¹

Kártérítési alapot lehetne létrehozni, amelyből a sértetteket ért pénzügyi veszteség megfizethető lenne. Belgiumban, Flandriában és Németországban speciális alap segíti a fiatalok bünelkövetőket a jóvátétel nyújtásában. Az elkövető személyes felelősségvállalása miatt fontos, hogy a pénzbeli jóvátételt ebben az esetben is az elkövető adja át a sértettnek és azt az elkövető valamilyen formában (munkavégzéssel, részletekben) megtérítse az alapnak. Ez elősegítené, hogy minél több elkövető részt vehessen a közvetítői eljárásban és a mediáció ne váljon a kedvezőbb vagyoni helyzetű terheltek privilégiumává.²²

ÖSSZEGEZÉS, KONKLÚZIÓ

A téma, amelynek kutatásába belefogtam, igen szerteágazónak bizonyult és csak a feldolgozása során szembesültem azzal, hogy jelentősége, valamint terjedelme túlmutat ennek a tanulmánynak a keretein.

Végső megállapításként leszögezhető, hogy mind a polgári, mind a büntető ügyekben érintett fiatalok számára akkor jelent valódi segítséget a mediáció, ha megfelel annak a követelménynek, amely az igazságszolgáltatásnak is különösen fontos feladata, hogy tudniillik, a gyermekek, fiatalok jogait és legfőbb érdekét /"the best interests of the child"/ szem előtt tartva végezze munkáját. Minél több fiatalokat érintő konfliktust sikerül így egymás megértésén, megbecsülésén, kölcsönös tiszteletén alapuló konstruktív együttműködéssé alakítani, annál inkább fog ez hatni hosszú távon társadalmi szinten is. Talán nem túl idealista elképzelés az, hogy minél nagyobb számban tapasztalják meg a ma fiataljai azt, hogy milyen előnyei vannak a mediációs konfliktus- rendezésnek, hogy mit jelent a gyakorlatban a resztoratív értékek megvalósulása, annál nagyobb az esély arra, hogy akár a nem túl távoli jövőben egy egymás megértésén, megbecsülésén és tiszteletén alapuló, együttműködő társadalom épülhet fel, erősödhet meg.

²¹ Isabella Mastropasqua: Fiatalok ügyeiben alkalmazott igazságügyi mediáció Olaszországban: Jelenlegi helyzet és jövőbeni kilátások. In: A helyreállító igazságszolgáltatás európai jó gyakorlata a büntetőeljárásban. Szerk.: Gyökös Melinda, Klopfer Judit, Lányi Krisztina. Igazságügyi és Rendészeti Minisztérium, Budapest, 2010. 158.

²² Arthur Hartmann: A helyreállító igazságszolgáltatás jogszabályi háttere Németországban. In: A helyreállító igazságszolgáltatás európai jó gyakorlata a büntetőeljárásban. Szerk.: Gyökös Melinda, Klopfer Judit, Lányi Krisztina. Igazságügyi és Rendészeti Minisztérium, Budapest, 2010. 127.

Arra, a tanulmányom elején feltett kérdésre, hogy melyek a jelenleg hatályos jogszabályok által biztosított kereteket a fiatalkorúak mediációja terén, igyekeztem a jogszabályok részletes ismertetésével választ adni. Itt ehhez csak annyit tennék hozzá, hogy a jelenlegi jogszabályi környezet esetleges változatlansága esetén is bőséges mozgástere van a gyakorlatnak abban, hogy hatékonyabban használja ki a jogalkotó által biztosított lehetőségeket, illetve ebbe az irányba hathat egy olyan fokozódó társadalmi igény, elvárás is, amely megismerve a mediációban rejlő lehetőségeket, el is várja ezek kihasználását, különösen a jövő felnőtt társadalmát alkotó gyermekek, fiatalok esetében.

A másik kérdés az volt, hogy vajon a resztoratív igazságszolgáltatás négy alapvető értéke, a kapcsolatépítés (önkéntes találkozás), a jóvátétel, a reintegráció és a befogadás megjelennek-e a magyar mediáció gyakorlatában, ha igen, mennyiben? Erre a kérdésre statisztikai adatok ismertetésével is kívántam választ adni, de éppen ez az a pont, ahol – úgy gondolom – további kutatásoknak lenne helye. Ezeknek a kutatásoknak empirikusaknak kellene lenniük, ezekbe szükséges lenne bevonni a gyakorló mediátorokat, a mediációs egyesületeket, szervezeteket, valamint – létrejött mediációs megállapodások esetén – a nyomon követés módszerével magukat az érintett fiatalokat is.

Az utolsó kérdés, amit felvettem úgy szólt, hogy érdemes lenne-e, ha igen, miként és milyen irányban tágítani a fiatalkorúak mediációját biztosító jogszabályi kereteket? Álláspontom eleve az volt, hogy természetesen szükség lenne ilyen irányú jogszabály-alkotásra. A fiatalkorúak mediációját biztosító jelenlegi jogszabályi keretek részletesebb vizsgálata után ezt a véleményemet úgy árnyalnám, hogy de lege ferenda leginkább a polgári ügyekben érintett fiatalkorúakra vonatkozóan lenne szükség előrelépésre. Itt csak megismételni tudom azt a korábban már kifejtett állásponantomat, hogy a polgári ügyekben véleményem szerint szükséges lenne megalkotni annak a jogszabályi háttérét, hogy minden egyes, fiatalkorút is érintő polgári eljárásban kötelező legyen a hatósági, bírósági döntés meghozatalát megelőzően, akár az elindult eljárások felfüggesztése mellett, akár azokat megelőzően a mediáció elrendelése és lefolytatása.

IRODALOM

- Kertész Tibor: Mediáció a gyakorlatban, Bíbor Kiadó, Miskolc, 2010
- Vígh József: A kárhelyreállító (restoratív) igazságszolgáltatás. In: Magyar Jog, 1998/6.

- Mediáció Közvetítői eljárások, Szerkesztő: Sáriné Simkó Ágnes, HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft., 2012
- Daniel W. Van Ness: The shape of things to come: a framework for thinking about a restorative justice system. In: Restorative justice. Szerk: Elmar G. M. Weitekamp - Hans-Jürgen Kerner. Willan Publishing, 2002.
- Gardner, RA (2001). „Parental Alienation Syndrome (PAS): Sixteen Years Later”. Academy Forum
- Gyurkó István – Vincze Melinda: Válási kézikönyv, GIVME 888 Kft. Budapest, 2009
- dr. Sümegi Zsuzsa: A posztmodern társadalom konfliktusai és a resztoratív igazságszolgáltatás. A büntetőjogi mediáció gyakorlata Magyarországon, Doktori értekezés, Budapest, 2019.
- Isabella Mastropasqua: Fiatalkorúak ügyeiben alkalmazott igazságügyi mediáció Olaszországban: Jelenlegi helyzet és jövőbeni kilátások. In: A helyreállító igazságszolgáltatás európai jó gyakorlata a büntetőeljárásban. Szerk.: Gyökös Melinda, Klopfer Judit, Lányi Krisztina. Igazságügyi és Rendészeti Minisztérium, Budapest, 2010.
- Arthur Hartmann: A helyreállító igazságszolgáltatás jogszabályi háttere Németországban. In: A helyreállító igazságszolgáltatás európai jó gyakorlata a büntetőeljárásban. Szerk.: Gyökös Melinda, Klopfer Judit, Lányi Krisztina. Igazságügyi és Rendészeti Minisztérium, Budapest, 2010.
- Ed Watzke: A világok közötti egyensúlyteremtés tánca transzgresszív mediációval, Duna Palota és Kiadó Budapest, 2006.
- Dr. Gyengéné Dr. Nagy Márta: A mediáció az igazságszolgáltatásban, Családjogi specialitások, PhD értekezés, Szeged, 2009.

Feldolgozott jogforrások:

- 2016. évi CXXX. Törvény a polgári perrendtartásról
- 2013. évi V. törvény a Polgári Törvénykönyvről
- 2002. évi LV. törvény a közvetítői tevékenységről
- 2017. évi XC. Törvény a büntetőeljárásról
- 2012. évi C. törvény a Büntető Törvénykönyvről
- 1997. évi XXXI. Törvény a gyermekek védelméről és a gyámügyi igazgatásról

- 2006. évi CXXIII. Törvény a büntető ügyekben alkalmazható közvetítői tevékenységről
- 1986. évi 14. törvényerejű rendelet a Gyermekek Jogellenes Külföldre Vitelének Polgári Jogi Vonatkozásairól szóló, Hágában az 1980. évi október 25. napján kelt szerződés kihirdetéséről